Orpana

HisKi-tietokanta ei ole alkuperäislähde

❖

Seuran sihteeri on vaihtunut

❖

Kuvankäsittelykurssi kiinnostaa sukututkijoita

ORPANA ❖ Tampereen seudun sukututkimusseura ry:n julkaisu
nro 2/2000

Tampereen seudun
sukututkimusseura ry:n julkaisu

Orpana
nro 2/2000
vuodesta 1979 nro 52

Julkaisupäivä 14.8.2000
Toimitus ja taitto Johanna Kurela
Kansikuva Arja Kääriä

ISSN 0359-128X

Seuran osoite
Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Kalkun viertotie 1 D 63
33330 Tampere

Seuran tilinumero
Merita Tampere 114630-7209098

Seuran www-sivut
www.genealogia.fi/stutkyh/tsss/tsssry.htm

Tampereen seudun sukututkimusseura ry

Puheenjohtaja
Pekka Nuottajärvi
Neulaniementie 2
35100 Orivesi as.
puh. 03–355 4308
sähköposti: pekka.nuottajarvi@sci.fi

Varapuheenjohtaja
& julkaisujen myynti,
tilaukset ja postitus
Virpi Nissilä
Riihipellonkatu 3 C 10
33530 Tampere
puh. 03–356 2887
sähköposti: viheni@koti.tpo.fi

Ohjelma-asiat
Eino Koskinen
Rongankatu 2–4 D 95
33100 Tampere
puh. 03 – 214 6731
sähköposti: einokos@saunalahti.fi

Sihteeri
Marjatta Rintala
Kalkun viertotie 1 D 63
33330 Tampere
puh. 03–343 2004
sähköposti: mrintala@koti.tpo.fi

Rahastonhoitaja
Pirkko Laine
Hatanpään valtatie 6 A 11
33100 Tampere
puh. 03–212 1207

Retket
Ari Vesola
Peltolamminkatu 16 B 34
33840 Tampere
puh. 03–265 0507

Julkaisut
Johanna Kurela
Sorsapuisto 1 A 10
33500 Tampere
puh. 03–261 2292
sähköposti: johanna.kurela@koti.tpo.fi

Pekka Nuottajärvi

Hyvä Tampereen seudun sukututkimusseuran jäsen!

Tätä kirjoittaessani kesä-heinäkuun vaihteessa on vuodesta 2000 jo puolet kulunut ja käsi tottunut merkitsemään vuosiluvun kakkosella alkavaksi. Sydänkesä on parhaimmillaan ja aurinko lataa ihmistä jaksamaan pimeän talven ylitse.

Sukututkimusalalla tämän vuoden päätapahtuma on Suomen Sukututkimusseuran järjestämä Sukututkimusviikko Helsingissä elokuun 14.–20. päivinä. Se huipentuu Sukututkimuspäiviin viikon kahtena viimeisenä päivänä. Oma seuramme on varannut näyttelyosaston sukututkimuspäiville, ja hallituksen jäseniä on siellä esittelemässä seuran toimintaa ja julkaisuja. Toivon, että myös mahdollisimman moni seuramme jäsen voisi osallistua häntä kiinnostaviin sukututkimusviikon tapahtumiin: esitelmiin, kursseihin, retkiin ja alan näyttelyyn sukututkimuspäivien aikana. Viikon monipuolisesta tarjonnasta löytyy jokaiselle jotakin, millä voi syventää ja kehittää tietämystään ja taitojaan.

Valtakunnallisella tasolla on nostettu esiin kysymys sukututkimuksen laadusta. Eli siis millaista hyvän ja luotettavan sukututkimuksen tulisi olla. Suomen Sukututkimusseuran ja Sukuseurojen Keskusliiton viime talvena yhdessä järjestämän laatukyselyn tuloksia voidaan odottaa julkaistavan tulevan vuodenvaihteen tienoilla. Kenties sen myötä saamme ohjeita sukututkimuksemme laadun kohottamiseksi hyväksyttävälle tasolle.

Kesä on sukukokousten aikaa. Osallistuminen oman suvun kokoukseen saattaa olla kesän paras ja vaikuttavin kokemus. Tutustumalla kaukaisempiinkin sukulaisiin sukutunne voimistuu ja sukututkija saa virikkeitä sekä uutta intoa tutkimuksiinsa.

Oman kesäni kohokohta oli juhannusviikolla, kun saimme painosta ulos kyläkirjan omalta kotikylältä. Sain olla neljän vuoden ajan mukana sen teossa monen muun kotikylän menneisyydestä kiinnostuneen kyläläisen ja sieltä kotoisin olevan kanssa. Taas tuli koetuksi, kuinka sukututkimus ja paikallishistoria sopivat hyvin yhteen ja täydentävät toisiaan. Kyläkirjaa voi höystää sukutiedoilla, ja hyvässä sukukirjassa puolestaan on mukana paikallishistoriaa sitomassa suvun henkilöitä paikkaan ja omaan aikaansa.

Tampereen seudun sukututkimusseuran syyskauden toiminta pyörähtää käyntiin syyskuussa. Ohjelmassa on taas jäseniltojen esitelmiä eri aiheista, neuvontatilaisuuksia ja retkiä. Uutena aiheena lokakuussa kuvankäsittelykurssi.

Toivotan hyvää loppukesää ja vireää syksyä jokaiselle sukututkimusharrastajalle! Ole aktiivinen jäsen ja anna oma tärkeä panoksesi monipuolistamaan seuran toimintaa.

Uusi Vuosikirja myynnissä

Sukututkimuspäivän ja kevätkauden 2000 esitelmiä sisältävä Vuosikirja on myynnissä Helsingin sukututkimuspäiviltä lähtien seuran jäsenilloissa. Vuosikirja maksaa 30 mk ja sen voi myös tilata Virpi Nissilältä, joka nykyään vastaa julkaisujen myynnistä.

Eino Koskisen toimittamaa uutta Esipolvitauluja-teosta on edelleen saatavilla samoin kuin seuran 20-vuotishistoriikkia.

Johanna Kurela

Kuvankäsittelykurssi täyttyi jo juhannuksena

Seuraava kurssi on loka-marraskuun vaihteessa

Tampereen seudun sukututkimusseuran lokakuun alussa järjestämä kuvankäsittelykurssi osoittautui jo monta viikkoa ennen ilmoittautumisajan loppumista suurmenestykseksi: kurssille ilmoittautui väkeä niin taajaan, ettei enää juhannuksen jälkeen mukaan mahtunut.

Seura järjestääkin nyt suuren kysynnän vuoksi uuden vastaavan kurssin. Myös tälle kurssille mahtuu 20 sukututkijaa.

Kurssin vetäjänä on edelleenkin ATK-opisto-HePin Heikki Pettilä, joka tunnetaan mukavana ja kärsivällisenä opettajana. Hän on aiemmin opettanut menestyksekkäästi tietokonetaitoja mm. Mummon Kammarin järjestämillä kursseilla, ja Heikin kursseille voi huoletta mennä, vaikka epäilisi, ettei pysty oppimaan asioita riittävän nopeasti. Heikki Pettilän kursseilla ei edetä nopeimpien tahdissa – jokainen, joka seuraa opetusta, pysyy kyllä kärryillä. Sukkelammatkaan eivät kuitenkaan turhaudu, sillä kuvia saa käsitellä omaa tahtia.

Kuvankäsittelykurssille voi tulla, jos osaa ennestään käyttää jonkin verran tietokonetta. Jos hallitsee Windows-käyttöjärjestelmän perusteet, selviää kurssilla mainiosti. Kurssilla lähdetään aivan alkeista, eikä mitään aikaisempaa kuvankäsittelykokemusta tarvita. Omassa kotikoneessa ei tarvitse olla kuvankäsittelyohjelmaa ennen kurssille tuloa – voi kuitenkin olla, että kurssi innostaa hankkimaan kotiinkin kuvakopiokoneen eli skannerin ja tarvittavat ohjelmat.

Kurssi on räätälöity sukututkijoiden tarpeita vastaavaksi ja sen aikana keskitytään erityisesti vanhojen valokuvien käsittelyyn. Kurssilaiset harjoittelevat omilla valokuvillaan, mikä tekee opiskelusta erityisen kiinnostavaa ja palkitsevaa.

Kurssin aikana opitaan kuvankäsittelyn perusteet, ja sen jälkeen kurssilaiset osaavat mm. erottaa yksittäisiä henkilöitä ryhmävalokuvasta, yhdistää samaan kuvaan osia eri kuvista, muuttaa värikuvan mustavalkokuvaksi, korjata kuvan ja (kuvattavan) pieniä virheitä (esim. poistaa alkuperäistä kuvaa kehitettäessä tulleita "roskia" tai vähentää kuvatun nenän päältä pisamia), suurentaa ja pienentää kuvia, vähentää taitosten tai repeämien näkymistä.

Ennen kaikkea kurssilaiset tulevat havaitsemaan, että kuvien manipulointi on suhteellisen yksinkertaista ja että valokuvakin voi valehdella.

Kurssilla opitaan myös, miten kuvat siirretään tekstin sekaan – monissa sukututkimusohjelmissahan on mahdollisuus liittää mukaan kuvia.

Kurssi on tarkoitettu ensisijaisesti Tampereen seudun sukututkimusseuran jäsenille, mutta myös muut sukututkijat voivat osallistua sille, mikäli tilaa riittää. Kurssi on kestoonsa nähden erittäin edullinen, joten ilmoittautukaa nopeasti!

Kuvankäsittelykurssi

Aika: 31.10. – 2.11.2000 (ti, ke, to) klo 16.00–19.15

Paikka: ATK-opisto-HeP, Sorinkatu 3 A (2. krs), Tampere

Kurssimaksu: 240 mk

Ilmoittautumiset: Sitova ilmoittautuminen 30.9.2000 mennessä Johanna Kurelalle, p. 261 2292

Sydämellisesti tervetuloa mukaan!

In memoriam

Seuran tietoon on tullut kevätkauden 2000 aikana,
että seuraavat jäsenemme ovat siirtyneet ajasta ikuisuuteen.

Anneli Lehtimäki
Jorma Räsänen
(pj. 1979–1982, vpj. 1982–1987)
Kerttu Virtanen

Pekka Nuottajärvi

Suruviesti saavutti sukututkijat

Seuran ensimmäinen puheenjohtaja kuollut

Jorma Olavi Räsänen
s. 3.2.1914 Antrea
k. 7.5.2000 Tampere

Toukokuun alussa saapui suruviesti: Tampereen seudun sukututkimusseuran kunniajäsen Jorma Räsänen on poistunut joukostamme.

Jorma Räsänen oli yksi seuramme perustajajäsenistä ja sen ensimmäinen puheenjohtaja. Seuran alkuvaiheiden toiminta rakentui pitkälti juuri Jorma Räsäsen varaan. Kolmen puheenjohtajakauden jälkeen Räsänen toimi vielä viisi vuotta seuran hallituksessa varapuheenjohtajana. Hän oli aktiivinen seuran jäsen aina viime vuosiin saakka.

Tämä lisäksi Jorma Räsänen opetti sukututkimusta Tampereen työväenopistossa monien vuosien ajan, ja sitä kautta kanavoitui jatkuvasti uusia osaavia jäseniä seuraamme. Räsänen laati myös useita oppaita aloitteleville sukututkijoille. Hän toimi myös pitkään oman sukuseuransa Räsästen hallituksessa ja julkaisi tutkimuksia ja sukukirjoja sekä omasta että vaimonsa suvusta.

Sukututkimus oli Jorma Räsäselle mieluisa ja tärkeä harrastus. Hän oli hiljainen uurastaja, joka ei tehnyt suurta numeroa töistään eikä toimistaan. Räsäsen ansiot sukututkimuksen hyväksi kyllä tunnetaan ja tunnustetaan.

Jorma Räsäsen muisto säilyy pitkään Tampereen seudun sukututkimusseuran jäsenten mielessä.

Ari Vesola

Kevätretkellä Suomen Turussa

Suomen vanhimpaan kaupunkiin Turkuun suuntautuvalle retkelle oli lähdössä 46 henkilöä 15. huhtikuuta. Matkan varrella poikkesimme Kylmäkoskella, jota meille esitteli Erkki Sivi.

Turun keskusta sijaitsee 30–50 metriä korkeiden mäkien välisessä Aurajoen laaksossa. Aurajoen laakso oli jo esihistoriallisella ajalla kaupan keskuspaikka. Eräät tutkijat väittävät Koroisten niemelle syntyneen 1150-luvulla kauppapaikan.

Piispanistuin siirrettiin vuonna 1229 Nousiaisista Koroisille eli ns. vanhaan Turkuun. Tätä vuotta Turku pitää perustamisvuotenaan. Mitään asiakirjoja Turun perustamisesta ei ole olemassa.

Piispanistuin siirrettiin 1290-luvulla Koroisista Turun kaupunkiin Unikankareen kummulle, johon asutus oli keskittynyt tuomiokirkon ympärille. Kaupunkimaista asutusta Turkuun alkoi muodostua 1300-luvun alussa.

Kenraalikuvernöörin asuinpaikka oli 1620-luvulta lähtien Turussa. Pääkaupunki siirrettiin vuonna 1812 Turusta Helsinkiin, koska venäläisten mielestä Turku sijaitsi liian lähellä entisen emämaan Ruotsin pääkaupunkia Tukholmaa.

Virastot muuttivat Helsinkiin kuitenkin vasta vuonna 1819. Pääkaupungin menetyksen tilalle Turku sai arkkipiispan johtamaan Suomen luterilaista kirkkoa. Pääkaupunkiaseman menettämistä enemmän Turun elämään kuitenkin vaikutti Turun palo 4.–5.9.1827.

Turun vanhimmat rakennukset lienevät Turun linna ja Turun tuomiokirkko, joiden rakentaminen aloitettiin 1200-luvun loppupuolella, sekä Maarian ja Kaarinan (nykyään Pyhän Katariinan kirkko) harmaakivikirkot, jotka rakennettiin 1300- tai 1400-luvulla.

Turkuun perustettiin yliopisto vuonna 1640. Se siirrettiin Helsinkiin Turun palon jälkeen vuonna 1828 ja sen nimeksi tuli Aleksanterin yliopisto. Itsenäistymisen jälkeen perustettiin Turkuun ruotsinkielinen yliopisto Åbo Akademi 1918 (aloitti 1919) sekä ensimmäinen kokonaan suomenkielinen yliopisto Turun yliopisto 1920 (aloitti 1922). Turun kauppakorkeakoulu aloitti 1951.

Turku laajenee

Turun naapurikuntiin Maariaan ja Kaarinaan alkoi muodostua 1800-luvun lopussa esikaupunkeja, jotka alkoivat rasittaa ko. kuntien taloutta. Tämän esikaupunkiongelman ratkaisemiseksi liitettiin esikaupunkialueet Turkuun.

1931 Pansion alue siirrettiin Raisiosta Turkuun, koska Turku omisti Pansion aluetta ja sinne suunnitteltiin satamaa. Vuoden 1939 alussa Kaarinan esikaupungit liitettiin Turkuun. Kaarinan kunnan väestöstä noin 85 % siirtyi Turun kaupunkiin. Kaarinan kirkko mm. jäi Turun puolelle.

1944 liitettiin Maarian kunnan esikaupunkialueet Turkuun. Maarian pinta-alasta yli puolet liitettiin Turkuun ja yli 90 %:sta sen asukkaita tuli turkulaisia. Maarian kunta jäi liitoksen jälkeen erittäin pieneksi. Maarian kirkko sijaitsi tämän jälkeen Turun puolella. Loput Maariasta liitettiin Turkuun 1967.

Kakskerran kunta pakkoliitettiin Turkuun 1968. Paattisten kunta liitettiin Turkuun 1973. Kaarinaa on myös oltu liittämässä kokonaisuudes-

saan Turkuun, mutta hankkeessa ei olla onnistuttu. Lisäksi Turkuun on liitetty pienempiä alueita naapurikunnista.

Turku kirkon keskuksena

Turku oli ja on edelleenkin Suomen kirkollinen keskus. Turussa oli aikoinaan sekä suomen- että ruotsinkieliset seurakunnat vuoteen 1845 asti, jolloin ne yhdistettiin. Turun linnalla oli myös oma seurakuntansa, joka yhdistettiin Turun seurakuntaan. Turun srk. jaettiin 1921 neljään osaan: Turun tuomiokirkkoseurakunnaksi, Mikaelin, Martin ja Turun ruotsalaiseen seurakuntaan. Vuonna 1959 Kakskerran srk. liitettiin Martin seurakuntaan. 1963 perustettiin Turun eteläosiin Henrikin srk.

Turussa ensimmäinen varsinainen kohteemme oli siirtolaisuusinstituutti. Koska olimme Turussa hieman etuajassa, niin päätimme käydä ennen sitä pikaisesti Turun tuomiokirkossa.

Tuomiokirkon vanhin osa, neliömäinen sakaristo ajoittuu 1200-luvun lopulle. Tiilinen runkohuone ja uusi sakaristo rakennettiin vuoteen 1300 mennessä. Kirkko vihittiin tuomiokirkoksi vuonna 1300, joten ikää sillä on tasan 700 vuotta.

Kirkkoa on laajennettu aikojen kuluessa. Se tuhoutui sisältä ja tornista Turun palossa. Nykyinen tornin yläosa on vuodelta 1831. Sen on suunnitellut C. L. Engel. Tornin huipun korkeus merenpinnasta on 101 metriä. Kirkon lattian alle on haudattu ihmisiä aina 1700-loppuun asti. Eri puolilta kirkkoa onkin löydettävissä merkkihenkilöidemme hautakiviä ja muistomerkkejä.

Siirtolaisuusinstituutin laajat kokoelmat

Siirtolaisuusinstituuttia meille esitteli Elisabet Ushanov. Siirtolaisuusinstituutti on siirtolaisuuden ja muuttoliikkeiden tutkimus- ja dokumentaatiolaitos. Se aloitti toimintansa syksyllä 1974. Siirtolaisuusinstituutin toimipaikka on tällä hetkellä Piispankadulla, mutta se siirtynee muutaman vuoden sisällä Vartiovuoren mäellä sijaitsevaan entiseen tähtitorniin, joka on säästynyt Turun palossa. Instituutin sivutoimipaikka on Peräseinäjoella.

Siirtolaisuusinstituutin toiminta-alueita ovat tutkimus, arkistokokoelmat, kirjasto, siirtolaisrekisteri, julkaisut, näyttelyt, seminaarit ja kansainvälinen yhteistyö.

Instituutin kirjastossa on noin 7000 julkaisua muuttoliikkeistä ja niiden taustatekijöistä. Kirjasto koostuu bibliografioista, tutkimuksista, siirtolaisuuteen liittyvistä laeista, asetuksista ja mietinnöistä, kaunokirjallisuudesta, henkilöhistoriikeista, elämäkerroista ja matrikkeleista, kalentereista, jotka sisältävät muisto- ja merkkipäiväkirjoituksia siirtolaisista, sanoma- ja aikakauslehdistä (mm. kaikki ulkosuomalaisten julkaisemat lehdet), siirtolaisalueiden paikallishistoriat sekä yhdistysten historiikit ja juhlajulkaisut. Siirtolaisista on osin vielä keskeneräinen ATK-rekisteri.

Siirtolaisuusinstituutin arkistossa on asiakirja-aineistoa noin 200 hyllymetriä. Se käsittää mm. pöytäkirjoja, vuosikertomuksia, talouden asiakirjoja ja todistuksia. Kirjakokoelmassa on yli 10000 kirjaa ja valokuvakokoelmassa noin 10000 valokuvaa. Postikorttikokoelmassa on noin 450 kirjettä. Siirtolaisuusmusiikkia on noin 1000 savikiekkoa. Diakuvia on noin 3000 kpl. Lisäksi arkistossa on lehtileikekokoelma sekä tietoja muiden laitosten ja arkistojen siirtolaisaiheisista kokoelmista.

ATK-pohjainen siirtolaisrekisteri on perustettu vuonna 1989. Rekisterin aineisto koostuu 1) lääninhallitusten ja maistraattien passiluetteloista vuosilta 1820–1920, joista on syötetty tietokantaan runsaat 100000 tietuetta. 2) Suomen Höyrylaiva Oy:n matkustajaluettelot vuosilta 1892–1950, joita on syötetty tietokantaan 300000 tietuetta. 3) Ulkoasiainhallinnon arkistoaines ulkomailla kuolleista suomalaisista. Tässä tietokannassa on 12000 tietuetta. 4) Lehti- ja kirjallisuusviitteet, joita on noin 14000 tietuetta. Passiluetteloista tietokantaan syötettyjen henkilöiden tietoja voi hakea suku- ja etunimen sekä kotipaikan perusteella siirtolaisrekisteristä internet-osoitteesta: www.utu.fi/erill/instmigr/fin/s_rekist.htm. Samoilla sivuil-

la on myös muuta tietoa siirtolaisuusinstituutista.

Instituutin kokoelmissa on lisäksi aineistoa Tanskan (1868–1896), Göteborgin (1869–1900) ja Bergenin (1874–1924) kautta matkustaneista suomalaisista, kolmen amerikansuomalaisen seurakunnan kirkonkirjojen mikrofilmit, Yhdysvaltain ruotsalaisten seurakuntien kirkonkirjoista poimitut suomalaiset, Suomen kansalaisuuden saaneet ulkomaalaiset 1832–1917, Australian ja Uuden-Seelannin suomalaisia koskeva aineisto sekä internet-tietokannat koti- ja ulkomailta.

Tutustuminen maakunta-arkistoon

Ruokailun jälkeen tutustuimme Turun maakunta-arkistoon, jota meille esitteli Veli-Matti Pussinen. Samalla myös Turun seudun sukututkijat ry esitteli oman seuransa toimintaa.

Maakunta-arkistojen tehtävänä on varmistaa kansallisen kulttuuriperinteeseen kuuluvien asiakirjojen säilyminen ja niiden pitäminen käytettävänä sekä edistää tutkimusta.

Turun maakunta-arkisto on perustettu 1932, ja sen alue käsitti vuoteen 1997 Turun ja Porin läänin, minkä jälkeen alueena on ollut Satakunnan ja Varsinais-Suomen maakunnat.

Maakunta-arkisto säilyttää alueella toimineiden ja toimivien valtion viranomaisten 40 vuotta vanhemmat, pysyvästi säilytettäväksi määrätyt asiakirjat. Arkistossa on myös useiden seurakuntien, kuntien, liikelaitosten, järjestöjen ja yksityishenkilöiden arkistoja.

Lääninhallituksen tiliasiakirjat, veroluettelot sekä tuomiokuntien käräjäpöytäkirjat alkavat 1600-luvulta. Vanhin asiakirja Turun maakunta-arkistossa on rajankäyntiasiakirja Huittisista vuodelta 1510.

Tärkeimmät kortistot ovat lainhuuto-, perunkirja- ja henkikirjakortistot sekä Turku-aiheinen Dahlström-kortisto. Dahlström-kortisto on jaoteltu asianmukaiseen, nimenmukaiseen, korttelinmukaiseen, katukortistoon, kaupungin maiden mukaiseen ja perunkirjakortistoon.

Alueella toimineiden evankelis-luterilaisten seurakuntien vuotta 1860 vanhempien arkistojen keskeiset asiakirjat ovat arkistossa käytettävissä mikrofilmeinä ja -kortteina.

Turun maakunta-arkisto tarjoaa tutkijoille seuraavia palveluja: tutkijansalin, arkistoluettelon, lainaustoimintaa, kopiopalvelua, kirjaston, jäljennökset sekä neuvontaa ja ohjausta.

Turun maakunta-arkistosta siirryimme Turun ammatilliseen aikuiskoulutuskeskukseen, jossa laitoksen rehtori Anssi Ollikkala tarjosi retkeläisille kahvia ja kakkua. Tästä kiitokset hänelle. Kahvin jälkeen Anssi Ollikkala esitteli meille omia Tampereen seudulle meneviä sukuhaarojaan ja kysyi meiltä, josko joku tietäisi lisää hänen suvustaan. Jotakin lisätietoja Ollikkala saikin.

Tämän jälkeen oli aika palata kotiin Tampereelle.

Hiukan tilastotietoa – kevään esitelmät kuulijamäärineen

Jukka Peltovirta: Hämeen Heimoliiton toiminta	67 kuulijaa
Maija Louhivaara: Retkiä Tampereen kaduilla ja niiden nimien taustaa	70
Tapio Vähäkangas: Hämeenkosken Porvolan suku	47
Voitto Silfverhuth: Kalevankankaan hautausmaan ja Tampereen seurakunnan vaiheista	57
Ensio Näriäinen: Henkilötietolain pääsisältö sukututkijan kannalta	74
Elmar Badermann: Miten löydän esivanhempani Saksasta	56
Matti Wacklin: Tampereen kaupunginosakirjat	51

Sukututkimuspäiville 15.1.2000 osallistui 530 henkeä.

Johanna Kurela

Kokoustilaongelma on hellittänyt

– kevätkaudella ei jäsenilloissa ruuhkia

Tampereen seudun sukututkimusseura on viime vuosina kasvanut ripeästi. Tällä hetkellä (heinäkuussa 2000) jäseniä on jo melkein 470 ja on odotettavissa, että maaginen 500 jäsenen raja rikkoutuu jo ensi tammikuun sukututkimuspäivillä. Tampereella onkin Suomen toiseksi suurin paikallinen sukututkimusseura. Edellämme ovat ainoastaan oululaiset, joita oli viime helmikuussa oli noin 550 jäsentä.

Nopea kasvutahti on näkynyt varsinkin kauden 1998–1999 jäseniltoina, kun sukututkijat yrittivät mahtua Vanhan kirjastotalon luentosaliin. Kaikkien aikojen kuulijaennätykseen päästiin helmikuussa 1999, kun arkistopäällikkö Katriina Avonius kertoi Tampereen kaupunginarkiston aineistoista. Avoniusta oli kuulemassa täsmälleen sata sukututkijaa. Kaikki mukana olleet muistavat paitsi erinomaisen esitelmän myös tungoksen ja hapenpuutteen.

Muita suurmenestyksiä ovat olleet Aarre Läntisen Ylä-Satakunnan rustholleista, maakirja-, ratsas- ja rakuunataloista kertova esitelmä, jonka kuuli 94 sukututkijaa, ja puheenjohtajamme Pekka Nuottajärven esitelmä "Nimet ja sukututkimus", jota oli kuulemassa 90 henkeä.

Keväällä 2000 on ruuhka hieman hellittänyt, johtuneeko se sitten siitä, että osa jäsenistöstä on tilanpuutteen vuoksi luopunut kokouksissa käynneistään. Keväällä 2000 jäseniltoihin osallistui keskimäärin 60 henkeä. Kiinnostavimmaksi esitelmäksi osoittautui Ensio Näriäisen esitys henkilötietolaista; asiasta kiinnostuneita oli paikalla 74.

Eturivissä tilavasti ja ilmavasti istuvaa hallitusta on moitittu siitä, ettei se ole huomannut ahdinkoa takanaan. Tilaongelma on kuitenkin ollut tiedossa jo pitkän aikaa, ja sen ratkaisemiseksi on tehty aktiivisesti selvitystyötä syksyllä 1999 ja seuraavana keväänä. Vaikka keväällä hyviä istumapaikkoja riittikin kaikille, ei ongelmaa ole vielä lopullisesti selvitetty. Seuran on muutettava kokouspaikkaansa parin seuraavan vuoden aikana.

Hallitus on yrittänyt jo parin vuoden ajan löytää kaupungistamme edullista kokoustilaa, jonne mahtuisi satapäisen kuulijajoukon lisäksi myös seuramme kirjasto.

Meille ei kuitenkaan tunnu löytyvän sijaa. Monet muut sukututkimusseurat – kuten esimerkiksi Porissa ja Valkeakoskella – kokoontuvat kaupunginkirjastossa. Samaa mekin olemme tiedustelleet mutta turhaan.

Tampereen kaupunginkirjastosta ei meille ole tilaa saatu järjestymään. Metsosta löytyisi kyllä riittävän suuri luentosali, mutta seuran oman kirjaston järjestäminen samaan yhteyteen osoittautui ylivoimaiseksi: pyörillä kulkevan ja lukittavan kirjastokaapin teettäminen Metson yleiseen tyyliin sopivaksi tulisi liian kalliiksi.

Kaupungin keskusta-alueen oppilaitoksista saattaisi löytyä tarpeeksi tilavia auditorioita mutta niidenkään yhteyteen ei ole mahdollista saada kirjastoamme.

Hallituksen mielestä ei ole mahdollista eikä järkevääkään pitää kirjastoa eri paikassa kuin kokouksia. Kirjastoruuhkan välttämiseksi on jäsenistön puolelta ehdotettu, että kirjasto olisi avoinna muutaman tunnin joka viikko. Tämä ei valitettavasti ole mahdollista, ellei kirjastonhoitajallemme saada apulaista ja ellemme ole täysin varmoja siitä, että kirjastossa on kävijöitä myös niinä päivinä, kun ei ole jäseniltaa – maksammehan vuokraa kaikesta siitä ajasta, mikä on meille varattu.

Toistaiseksi meidän on siis pysyminen Vanhan kirjastotalon tiloissa ja tyytyminen siihen, että kirjastoomme pääsee vain joka toinen viikko loma-aikoja lukuun ottamatta. Toivomme kaikilta kärsivällisyyttä – tilanteeseen yritetään löytää jokin ratkaisu.

Pekka Sillanpää

Luterilaisuuden vakiintuminen Ruotsi-Suomessa

Esi-isieni joukossa on myös muutamia pappissäätyyn kuuluneita henkilöitä. Heistä tunnetuimmat ovat Kangasalan kirkkoherra **Georgius Henrici** eli **Yrjö Heikinpoika** ja Karkun kirkkoherra **Mathias Mathiae Collinus** eli **Matti Matinpoika Collinus**.

Nämä molemmat esi-isäni olivat myös sukua keskenään, sillä Yrjö Heikinpojan tyttärenpoika Hannu Hannunpoika Svarthafra meni naimisiin Matti Matinpojan pojantyttären Margareta Abrahamintyttären kanssa. Heidän avioliitostaan syntyi sitten eräs esi-isäni Kustaa Hannunpoika Svarthafra, joka toimi mm. kruununvoutina ja kihlakunnantuomarina Kangasalla.

Kummankin edellämainitun kirkkoherran henkilötiedoista Åbo Stifts Herdaminnessa 1554–1604 käy ilmi, että he ovat 19.6.1593 allekirjoittaneet Turussa Upsalan kokouksen päätösasiakirjan sekä antaneet 23.2.1594 Upsalassa uskollisuudenvakuutuksen kuningas Sigismundille tämän kruunajaisten yhteydessä. Lisäksi kumpikin oli ollut läsnä Linköpingin valtiopäivillä 1600.

Kun en ollut aiemmin kuullut tällaisesta Upsalan kokouksesta, oli syytä vähän kerrata historiantietoja. Ensin kuitenkin muutama sana näistä mainituista kirkkoherroista.

Yrjö Heikinpoika Isoherra

Yrjö Heikinpoika oli syntynyt noin 1565 todennäköisesti Pirkkalan pitäjän Härmälän kylässä. Siellä oli keskiajalla kaksi taloa, joista toinen ilmeisesti kuului Yrjö Heikinpojan suvulle. Hänen poikansa Heikki Yrjönpoika, josta myös tuli Kangasalan kirkkoherra, myi tämän tilan 1620-luvulla luutnantti Kaarle Sipinpojalle 43 talarilla. Viimemainittu osti 60 talarilla myös kylän toisen tilan entisen isännän Esko Eskonpojan leskeltä ja yhdisti tilat ratsutilaksi.

Yrjö Heikinpojan asemaa Kangasalla kuvaa se, että kansa antoi hänelle lisänimen Isoherra. Hänet nimitettiin virkaan 1585 ja hän oli siinä vuoteen 1609. Hän oli myös lääninrovasti. Hän käytti Upsalan kokouksen päätösasiakirjan allekirjoituksessa itsestään nimitystä pastori ja seurakunnan esimies (pastor et praepositus). Yrjö Heikinpojan mainitaan myös allekirjoittaneen papiston kymmenysluettelot vuosina 1587–1608.

Yrjö Heikinpojan puoliso oli nimeltään Anna. Heillä oli aiemmin mainitun pojan Heikin lisäksi ainakin tytär Karin, joka oli naimisissa nimismies Hannu Eskilinpojan kanssa.

Matti Matinpoika Collinus

Matti Collinus oli syntynyt arviolta 1565 vaiheilla. Oltuaan ensin kappalaisena Vihdissä hänet nimitettiin Karkun kirkkoherraksi 1589, ja hän oli siinä virassa kuolemaansa asti v. 1639.

Sukunimi johtuu hänen omistamastaan Kollanen-nimisestä maatilasta Karkussa. Hän osti tilan 1602 ja otti sukunimekseen Collinus. Tila oli sittemmin vuoteen 1741 saman suvun hallussa eli kuusi polvea ja noin 140 vuotta.

Matti Matinpoika Collinus on suuren suvun kantaisä. Vanhimpina aikoina suvun jäsenet käyttivät nimiä Collanius, Collanus ja Collinus, myöhemmin nimiä Collin ja

Collan tai samoja k-kirjaimella kirjoitettuna.

Kollasen tila saavutti Matti Matinpoika Collinuksen aikana suurimman laajuutensa, sillä hän yhdisti siihen v. 1608 neljä muuta Karkunkylän taloa, ja tilasta tuli myös ratsutila.

Hänen vaimostaan ei ole tietoa, mutta hänellä oli poika Abraham Matinpoika, joka oli kappalaisena siinä osassa Karkkua, josta v. 1639 muodostettiin Mouhijärven pitäjä. Hän omisti myös Kollasen ratsutilan isänsä jälkeen.

VALTIOLLISET OLOT RUOTSI-SUOMESSA 1500-LUVULLA

Kustaa Eerikinpoika Vaasa (1496–1560) oli Ruotsi-Suomen hallitsijana 1523–1560. Hänellä oli neljä täysi-ikäiseksi varttunutta poikaa: Eerik, Juhana, Magnus ja Kaarle. Näistä Eerikistä tuli kuningas nimellä Eerik XIV, Juhanasta nimellä Juhana III ja Kaarlesta nimellä Kaarle X.

Noustessaan valtaan Kustaa Vaasa joutui turvautumaan hansakaupunki Lyypekin apuun, joka saamiaan kauppaetuja eli privilegioita vastaan toimitti Kustaa Eerikinpojan avuksi saksalaisia palkkasotureita. Näiden avulla vallattiin mm. Tukholman linna. Palkkasotureiden käyttö johti siihen, että valtakunta joutui raskaisiin velkoihin Lyypekille.

Luterilaisuus alkoi Ruotsi-Suomessa vähitellen levitä Kustaa Vaasan aikana. Lutherin aloittaessa uskonpuhdistuksen 1517 Wittenbergissä oli kaupungissa samaan aikaan opiskelemassa mm. ruotsalainen Olaus Petri ja Pietari Särkilahti Turusta. He aikanaan toivat Lutherin aatteet Ruotsi-Suomeen.

Kustaa Vaasa seurasi kiinnostuneena uusia oppeja. Kun protestanttisuus oli Itämeren eteläpuolella levinnyt, Kustaa näki sen poliittiset ja taloudelliset edut.

Västeråsin valtiopäivillä kirkon valta murrettiin

Kirkko omisti paljon kultaa ja hopeaa sekä maa-alasta liki neljänneksen aatelin omistaessa myös neljänneksen. Kaikkiaan kirkko omisti yli 13000 tilaa.

Paavi nimitti piispat, ja piispoilla oli joka hiippakunnassa linna. Turun piispan linna oli Turun saaristossa Kaarinassa, Kuusiston saaren itäkärjessä, noin 15 km Turusta. Piispoilla oli huomattava taloudellinen ja poliittinen valta.

Kun Lyypekki vaati velkojensa takaisinmaksua, kohdistuivat kuninkaan ajatukset kirkon omaisuuteen. Hän kutsui koolle valtiopäivät kesällä 1527 Västeråsiin.

Valtiopäivillä kuningas sai ajettua läpi päätöksen, jonka mukaan Jumalan sanaa on saarnattava "selvästi ja puhtaasti" ja että kirkon liika omaisuus otetaan valtiolle. Kuningas sai tahtonsa läpi uhkaamalla erota ja lupaamalla aatelille takaisin ne maat, jotka se oli joutunut luovuttamaan kirkolle vuoden 1454 jälkeen.

Västeråsin päätös merkitsi käännekohtaa Ruotsin historiassa. Kirkon ja piispojen taloudellinen ja poliittinen valta murrettiin kokonaan. Kruunu otti kirkon hallinnon itselleen samoin kuin kirkon ja luostarien omaisuudet ja tulot. Kuninkaasta tuli kirkon pää.

Piispat menettivät myös paikkansa neuvostossa, jossa he olivat istuneet keskiajalta lähtien. Piispojen maatiloista tehtiin kuninkaan- tai karjakartanoita, joiden tuli olla samalla mallitiloina. Piispanlinnat ja luostarit revittiin, ja niiden kivet käytettiin linnojen rakentamiseen ja korjaukseen.

Kuningas eteni opillisissa kysymyksissä varovasti. Niinpä Ruotsi-Suomessa toimitettiin pitkään sekä katolisia että luterilaisia jumalanpalveluksia rinnakkain.

Kustaa Vaasa nimitti 1531 arkkipiispaksi Olaus Petrin veljen Laurentius Petrin, joka oli opiskellut kuninkaan kustannuksella Wittenbergissä. Hänestä tuli Ruotsin ensimmäinen evankelinen arkkipiispa, ja näin oli viimeinenkin side Roomaan katkaistu.

Samoihin aikoihin kuninkaan välit Lyypekin kanssa katkesivat. Kuningas oli maksanut kolmanneksen velastaan, mutta nyt privilegiot lakkautettiin. Lyypekki yritti vielä sodan avulla 1534 kukistaa Kustaa Vaasan, mutta epäonnistui siinä.

Ruotsi-Suomesta 1544 virallisesti evankelinen valtio

Västeråsin valtiopäivillä 1544 vahvistettiin Örebron herrainkokouksessa neljä vuotta aikaisemmin tehdyt päätökset, joilla Ruotsista tehtiin perintövaltakunta. Kruunun oli määrä siirtyä vanhimmalle pojalle ja muille pojille annettiin herttuakunnat. Tyttäret taas saivat naimisiin mennessään huomattavat myötäjäiset.

Valtiopäivillä vahvistettiin, että Ruotsi on evankelinen valtio. Pyhimystenpalvonta ja sielunmessut kiellettiin. Samoin kiellettiin pyhiinvaellukset ja teiden varsilla olevat krusifiksit poistettiin. Samoin vahvistettiin, että kuningas on kirkon pää.

Kustaa Vaasaa pidetään modernin Ruotsin valtion luojana. Sukututkimukseenkin hänen toimillaan on ollut vaikutusta. Hän nimittäin organisoi maakirjojen laatimisen Suomessa n. 1540.

Kustaa Vaasan pojat

Kustaa Vaasa oli tehnyt testamentin, jonka hän luki kesällä 1560 ympärillä oleville pojilleen. Testamentin mukaan kruunu annettiin Eerikille ja muille pojille herttuakunnat.

Juhana sai Suomen, joka käsitti silloin Varsinais-Suomen, Satakunnan, Kokemäen kartanon läänin, Raaseporin läänin ja Ahvenanmaan. Magnus sai herttuakunnakseen Itä-Göötanmaan ja Dalin maakunnan. Kaarlen osaksi tuli Södermanland, Närke ja Värmlanti.

Herttuakuntien oli määrä mennä perintönä poikien perheessä. Herttuat saivat hallita herttuakunnissaan kuten kuningas, mutta eivät käydä sotaa tai tehdä rauhansopimusta ilman kuninkaan suostumusta.

Kustaa Vaasa oli itse aikanaan jättänyt koulunkäynnin kesken, mutta pojilleen hän antoi sen ajan parhaan kasvatuksen. Pojat kasvatettiin moderneiksi renessanssiruhtinaiksi.

Kapinan jälkeen kuninkaaksi Juhana III

Kustaa Vaasa kuoli kesällä 1560 ja Eerik kruunattiin kuninkaaksi samana vuonna Upsalan tuomiokirkossa. Eerik tuli sittemmin mielisairaaksi, ja muut veljekset nousivat kapinaan ja kukistivat Eerikin 1568. Kuninkaaksi valittiin nyt Juhana. Eerik kuoli vankeudessa 1577.

Juhana oli avioitunut 1562 Puolan kuninkaan Sigismund Augustin sisaren Katarina Jagellonican kanssa. Katariina, jonka äiti oli rikasta Sforzan sukua Milanosta, oli harras katolinen.

Juhanasta tuli 31-vuotiaana kuningas Juhana III. Hän oli Eerikiä älykkäämpi ja hänen suuret harrastuksensa olivat historia ja teologia.

Juhana III rakensi paljon kirkkoja ja linnoja. Hän halusi puuttua myös kirkon jumalanpalvelusjärjestykseen eli liturgiaan. Juhana tahtoi saada kirkkoon enemmän kauneutta ja arvokkuutta. Kiinnostus uskontoon hänellä oli jo lapsuusvuosilta. Vaimon katolisuus vaikutti häneen voimakkaasti, minkä vuoksi hän tahtoi yhdistää katolisuuden ja luterilaisuuden.

Juhana julkisti oman ehdotuksensa kirkon liturgiaksi eli jumalanpalvelusjärjestykseksi. Se oli nimeltään Liturgia Svecanae Ecclesiae catholicae & orthodoxae conformis 1576. Punaisten kansiensa vuoksi sitä nimitettiin Punaiseksi kirjaksi ja se tuli julkisuuteen vuoden 1577 alussa. Se hyväksyttiin myös valtiopäivillä samana vuonna.

Juhana III:n liturgia oli jonkinlainen katolisen messun ja protestanttisen jumalanpalvelusjärjestyksen sekoitus.

Liturgiariita

Juhana III:n Punainen kirja sai aikaan Ruotsin papistossa voimakasta vastustusta. Näin alkoi kirkossa lähes parikymmentä vuotta kestänyt liturginen, jumalanpalveluskaavaa koskeva riita.

Juhana vaati, että uusi liturgiakirja otetaan käyttöön koko valtakunnassa, ja vastustuksesta huolimatta kuningas kieltäytyi luopumasta liturgiastaan. Vastahakoisia pappeja painostettiin uhkaamalla erottaa heidät. Uutta liturgiaa vastustavat piispat erotettiin yksi toisensa jälkeen. Pian oli neljä seitsemästä piispanistuimesta tyhjänä.

Monet papit muuttivat herttua Kaarlen hallinnoimaan

Kyrkioherdarna på Landbyghden.

I Södhre och Norre Finland.

Philippus Theobaldi in Halicko pastor & præpositus.
Andraas Andreæ in Kimitto.
Simon Erici in Bierno.
Laurentius Canuti in Sagu
Petrus Iohannis in Pargas.
Laurentius Canuti in Nagu.
Henricus Martini in Pemar.
Henricus Olai in Pyke.
Matthias Nicolai in Nybyy.
Bartholdus Erici in Lundo.
Iacobus Erici in Nummis.
Georgius Olai præpositus & pastor in Wirmo.
Matthias Petri in Nykyrkia.
Gregorius Erici in Letala.
Iacobus Henrici in Wemo.
Stephanus Henrici in Nousis.
Hemmingius Henrici in Masko.
Nicolaus Petri in Pöyttis.
Olaus Eschilli in Reeso.
Andreas Thomæ Vicepastor in Korpo.
Henricus Andreæ in Rymittele.

I Öffre och nedhre Satagunden.

Eschillus Henrici in Nerpis.
Ericus Laurentij in Vlfsby.
Andreas Henr: in Ewraäminne.
Matthias Nicolai in Ewra.
Eschillus Clementis in Kiulo.
Iohannes Michaëlis in Kumo.
Petrus Thomæ in Hwittis.
Iohannes Iohannis in Loimioki.
Georgius Henrici in Kangasari. pastor & præpositus.
Casparus Olai in Törffucs.
Matthias Matthiæ in Karcku.
Henricus Olai in Kyro.
Olaus in Rowesi.
Sigfridus Erici in Birkala.
Laurentius Erici in Oriwesi.
Andreas Petri in Lempälä.
Magnus Olai in Wesilax.

I Tawastbys lään.

Iosephus Iohannis pastor & præpositus in Pälkenä.
Bartholdus Iohannis in Somero.
Georgius Martini in Tammela.
Iohannes Stephani in Achais.
Sigfridus Petri in Vrdiala.
Iohannes Martini in Sahalax.
Nicolaus Erici in Säxmäki.
Ericus Marci in Laukas.
Olaus Laurentij in Jämsä.
Laurentius Laurentij in Raukalambi.
Canutus Sigfridi in Hattula præpositus & pastor.

S Simon

Upsalan kokouksessa (1593) päätettiin virallisesti, että Ruotsi-Suomen valtionuskonnoksi tuli luterilaisuus. Suomesta tähän kokoukseen osallistui 13-henkinen seurue, jota johti piispa Eerik Sorolainen. Kokouksen päätösasiakirjaan koottiin jälkeenpäin allekirjoituksia eri puolilta valtakuntaa. Allekirjoittaneiden luettelo on julkaistu Confessio Fidei -kirjassa, ja ohessa on teoksesta suomalaisten kirkkoherrojen nimiluettelon alkua.

Södermanlannin herttuakuntaan, joka oli kuin valtio valtiossa. Siellä ei koko liturgiariidan aikana otettu käyttöön Punaista kirjaa. Näin muodostui Kaarlen herttuakuntaan vähitellen voimakas oppositioliike, jota Kaarle käytti hyväkseen myöhemmin politiikassaan.

Vanhoillisessa Suomessa ei uusi liturgia herättänyt paljonkaan vastarintaa.

Juhana nimitti Turun ja Viipurin piispaksi 1583 Eerik Sorolaisen, joka kannatti uutta liturgiaa. On arveltu, ettei hän sopuisan luonteensa takia halunnut riidellä muotoseikoista, koska liturgia ei sisältänyt hänen mielestään olennaisia poikkeamia evankelisesta opista.

Neuvottelut katolisuuden palauttamiseksi

Juhanan uskonnolliset harrastukset saivat hänet ottamaan salaisia yhteyksiä Vatikaaniin, ja vakavia yrityksiä tehtiin protestanttisen ja katolisen kirkon yhdistämiseksi.

Juhanan katolisen innon takana oli myös poliittisia ja taloudellisia intressejä. Vaimonsa Katarina Jagellonican perintönä hänellä oli vaatimuksia joihinkin italialaisiin tiloihin ja omaisuuksiin.

Juhana halusi säilyttää asemansa Ruotsin kirkon johdossa. Lisäksi hän vaati pappisavioliittojen sallimista, ehtoollisen jakamista maallikoille sekä kansankielistä jumalanpalvelusta. Näissä asioissa paavi ei halunnut tehdä myönnytyksiä ja niin neuvottelut katkesivat. Kun lisäksi kuninkaan katolinen puoliso Katariina Jagellonica kuoli 1583, laimeni kuninkaan katolisuuden harrastus.

Juhana III kuoli 54 vuoden ikäisenä 17.11.1592 ja hänet haudattiin Upsalan tuomiokirkkoon.

Upsalan kokous 1593

Juhanan poika ja kruununperijä Sigismund oli saanut katolisen kasvatuksen. Kun oli pelättävissä, että Sigismundin noustessa Ruotsi-Suomen valtaistuimelle katolisuus valtaisi alaa valtakunnassa, astui herttua Kaarle esiin luterilaisen uskon puolustajana. Hän kutsui sekä maalliset mahtimiehet että kirkon johdon koolle Upsalaan.

Upsalan kokous alkoi 25.2.1593. Kokoukseen oli kutsuttu papistosta "etevimmät ja oppineimmat". Kokoukseen osallistui kaikkiaan 306 pappismiestä ja lisäksi koko joukko maallikoita.

Suomen papistosta kokoukseen osallistui 13 henkeä. He olivat piispa Eerik Sorolainen ja tuomiokapitulin jäsenet, Turun kirkkoherra Thomas Laurentii ja koulun rehtori Gregorius Martini Teit, näiden lisäksi Perniön kirkkoherra Simon Erici, Hemming Henrici Maskusta, Henricus Andreae Rymättylästä, kirkkoherrat Jacobus Småråd Porista, Andreas Henrici Eurasta ja Eschillus Henrici Närpiöstä, sekä pohjanmaalaiset papit Simon Johannis Kyröstä, Henricus Martini Mustasaaresta ja Liungo Thomasson Kalajoelta sekä lopuksi Henricus Henrici Vitikka Helsingistä.

Suomalaisten vähäiseen osanottoon lienee vaikuttanut paitsi talviset olosuhteet myös se jännittynyt tilanne, joka vallitsi Kaarle-herttuan ja Suomen käskynhaltijan, marski Klaus Flemingin välillä. Meren ylitys talvisaikaan oli vaikeaa ja niinpä piispa Eerik Sorolainenkin seurueineen jonkin verran myöhästyi Upsalan kokouksesta.

Papiston lisäksi kokoukseen osallistuivat myös hallitus, aateliston edustajat, kaupunkien pormestarit ja raatimiehet sekä jotkut porvariston edustajat.

Kokouksen kulku kävi maltillisessa ja rakentavassa hengessä. Kokouksessa hyväksyttiin kolme vanhaa yleiskirkollista tunnustusta, nimittäin apostolinen uskontunnustus, nikealais-konstantinopolilainen uskontunnustus ja ns. Athanasiuksen uskontunnustus sekä Augsburgin tunnustus valtakunnan uskonkäsityksen ilmaisuksi.

Luterilaisuus valtionuskonnoksi

Kaikki Upsalan kokouksen läsnäolijat lupasivat henkensä uhalla puolustaa luterilaista uskoa. Luterilaisuus oli täten tullut Ruotsi-Suomen valtionuskonnoksi.

Tämän jälkeen kirottiin Juhanan liturgia samoin kuin muutkin paavilliset erehdyk-

set. Liturgian kannattajat pakotettiin esittämään julkinen anteeksipyyntö. Heidän joukossaan olivat piispa Eerik Sorolainen ja Turun kirkkoherra Thomas Laurentii.

Kaikki poikkeavaisuudet protestanttisuudesta ja kaikki kerettiläiset liikkeet kiellettiin. Kalvinilaisuuden tuomitsemista vääräoppisuudeksi oli voimakkaasti vaatimassa mm. piispa Sorolainen, joka sai näin kalvinistisesta Kaarlesta itselleen ikuisen vihamiehen.

Upsalan kokouksen päätösasiakirja allekirjoitettiin 20.3.1593. Siihen hankittiin jälkeenpäin lähes kaikkien valtakunnan pappien, johtavien aatelismiesten, virkamiesten sekä kaupunkien ja kihlakuntien edustajien allekirjoitukset, kaikkiaan 2167. Kaarle-herttua ja neuvosto näet paneutuivat asiaan ja määräsivät 27.5.1593, että päätös oli julkituotava maan eri paikkakunnilla, minkä jälkeen aateliston, porvariston ja kihlakuntien sinetit oli hankittava päätöksen alle.

Turun pappeinkokous

Upsalassa nöyrtymään pakotettu piispa Eerik Sorolainen kutsui pappeinkokouksen Turkuun kesällä 1593 Heikinmarkkinoiden aikaan. Niinpä 19.6.1593 Turun hiippakunnan 169 ja Viipurin hiippakunnan 21 pappia painoi sinettinsä Upsalan kokouksen päätösasiakirjaan Turussa. Heidän joukossaan oli myös alussa mainitut kaksi esi-isääni.

Myöhemmin koottiin nimiä poisjääneiden keskuudessa, niin että allekirjoitus saatiin useimmilta Suomen papeilta.

Suomen aateliston joukossa ei Upsalan kokouksen päätösasiakirja saanut kovin suurta kannatusta johtuen siitä, että marski Klaus Fleming kieltäytyi allekirjoittamasta päätöstä ja oletettavasti painosti myös alaisiaan olemaan allekirjoittamatta.

Seuraavana vuonna julkaistiin Tukholmassa Ruotsin kirkon ensimmäinen tunnustuskirja Confessio Fidei, joka sisältää kolme vanhakirkollista uskontunnustusta, Augsburgin tunnustuksen, Upsalan kokouksen päätöksen sekä kerätyt allekirjoitukset.

Sigismundin kuninkaanvakuutus

Perimysjärjestyksen mukaan oli Juhana III:n poika Sigismund laillinen kruununperijä. Kuningas joutui antamaan ennen kruunajaisia kuninkaanvakuutuksen, jossa hän lupautui kunnioittamaan Ruotsin lakia ja Upsalan kokouksen päätöksiä. Edelleen hän sitoutui siihen, että virkoihin ei oteta muita kuin valtakunnan yleisen uskonnon kannattajia.

Sigismund kruunattiin Upsalan tuomiokirkossa 19.2.1594. Hän oli tällöin 27-vuotias ja hänen puolisonsa Anna oli 25-vuotias.

Pari päivää myöhemmin eli 23.2.1594 vannoi kruunajaisväki uskollisuudenvalan kuninkaalle. Tässä joukossa olivat myös esi-isäni Yrjö Heikinpoika Isoherra ja Matti Matinpoika Collinus.

Valtakunnan hallintoa varten Sigismund jakoi maan kuuteen maaherrakuntaan, joista Klaus Flemingin osalle tuli Suomi. Flemingistä tehtiin myös laivaston ja armeijan komentaja. Kukin maaherra oli suoraan kuninkaan alainen. Kaarle-herttuan asema heikkeni, kun hänestä nyt tehtiin tavallinen maaherra.

Kun kuningas oli maasta poissa, oli valtakuntaa hallitseva herttua ja neuvosto yhdessä. Kumpikaan ei kuitenkaan saanut kutsua valtiopäiviä koolle.

Kuningas palasi heinäkuussa 1594 Puolaan.

Kaarle-herttua kaappaa vallan

Samana vuonna Kaarle-herttua kutsui neuvoston koolle ja nimitytti itsensä valtakunnan johtajaksi ja erotti maaherrat. Ainoa, johon hänen vaatimuksensa eivät tehonneet, oli Suomen maaherra ja käskynhaltija Klaus Fleming, joka otti määräyksensä vain lailliselta kuninkaalta Sigismundilta.

Kuninkaan kiellosta huolimatta Kaarle-herttua kutsui syksyllä 1595 valtiopäivät Söderköpingiin. Siellä Kaarlesta tehtiin virallisesti valtakunnan johtaja, jonka täytyi tehdä päätökset yhdessä neuvoston kanssa.

Suomessa sen sijaan Klaus Fleming kutsui aateliston ja sotapäällystön Turun linnaan, jossa vahvistettiin, että Sigismund on laillinen kuningas

DECRETUM
UPSALIENSE.

Eli

Se Päätös/ cuin yhteises Upsalan Concilium is ja Cocouxes yximielisel Suosiolla wahwistettin ja alakirjoitettin Helmi ja Maalis Cuusa.

Wuonna jälken Christuxen Syndymän 1593.

Kumalan Armosta/ Ruotzin Waldacunnan Perindö-Försti/ Söderman-ner-Maan Näriken ja Wärmelandin Hertua/ja Me jälken kirjoitetut Ruotzin Waldacunnan Neuwonandajat/ Pispat ja Papit yhteisest/ jotca nyt tähän Cocouxen olemma cootut ollet; Teemme tiettäwäxi ja julkisest tunnustamme / nyn hywin Meidän puolestam/ cuin läsnä olem/ cuin nyden jotca pois owat/ että nyncuin se caikille yldäkyllä tietäwä on/ mikä Ryta ja Eripuraisus nyt edesmenneinä Wuosina/ tässä Meidän Isäm

Upsalan kokouksen (1593) päätösasiakirjan suomennoksen alkusivu. Se on Upsalan kokouksen satavuotismuiston johdosta julkaistussa kirjassa Confessio Fidei, jonka suomensi Paimion ja Kemiön kirkkoherra Henrik Florinus. Kirja painettiin Turussa Johan Winterin kirjapainossa 1693.

eikä laittomien valtiopäivien päätöksiä ole syytä noudattaa.

Klaus Fleming kuoli äkillisesti huhtikuussa 1597. Uudeksi Suomen käskynhaltijaksi tuli Arvid Stålarm.

Kaarle-herttua sai vähitellen koko Ruotsin valvontaansa. Hän kukisti Sigismundin joukot Stångejoen luona käydyssä taistelussa 9.9.1598. Tukholman valtiopäivät erotti 24.7.1599 Sigismundin.

Kaarle-herttua matkusti Tukholman valtiopäivien jälkeen Suomeen, jossa hän kukisti vastustajansa ja toi mukanaan vankeina Tukholmaan mm. Arvid Stålarmin ja piispa Eerik Sorolaisen.

Valtiopäivät Linköpingissä

Helmikuussa 1600 valtakunnan säädyt kokoontuivat valtiopäiville Linköpingiin. Mukana oli mm. pappeja joka hiippakunnasta, näiden joukossa myös esi-isäni Yrjö Heikinpoika ja Matti Collinus.

Kokous juhli Kaarle-herttuaa kuninkaana ja hänen poikaansa Kustaa Aadolfia kruununperijänä. Kaarle-herttua ei kuitenkaan ruvennut heti käyttämään arvonimeä kuningas, vaan vasta joitakin vuosia myöhemmin.

Linköpingin valtiopäivillä tuomittiin myös huomattavimmat vangit, jotka olivat vastustaneet Kaarle-herttuaa tai olleet liitossa Sigismundin kanssa. Osa sai kuolemantuomion, mutta Eerik Sorolainen selvisi huomattavilla sakoilla. Hän sai parin vuoden jälkeen ryhtyä jälleen hoitamaan piispanvirkaansa, jossa hän oli kuolemaansa saakka vuoteen 1625.

Kuningas Sigismund eli 67-vuotiaaksi ja kuoli muutama kuukausi ennen kuin Kaarle IX:n poika Kustaa II Aadolf kaatui Lützenin taistelussa 6.11.1632. Sigismundin poika Vladislav pystytti Varsovan kuninkaanlinnan eteen isälleen muistomerkin.

Lyhyesti sanoen

Västeråsin valtiopäivät 1527 aloitti uskonpuhdistuksen Ruotsi-Suomessa. Kustaa Vaasa ryösti valtakunnan kirkot puhtaiksi katolisen ajan rikkauksista. Hänen poikansa Juhana III yritti palauttaa vähän entistä loistoa kirkkoihin, mutta ei tässä täysin onnistunut.

Upsalan kokous 1593 teki päätökset, joilla vahvistettiin luterilaisen kirkkomme tunnustuspohja. Tämä on sellaisenaan säilynyt meidän päiviimme asti.

Lähteet

Eric Anthoni 1935: Till avvecklingen av konflikten mellan hertig Carl och Finland. Mercators Tryckeri Aktiebolag, Helsingfors.

Simo Heininen – Markku Heikkilä 1996: Suomen kirkkohistoria. Oy Edita Ab, Helsinki.

Rafael Holmström 1937: Eerikki Eerikinpoika Sorolainen. Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna.

Kaarlo Kalliala 1980: Augsburgin tunnustus. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 118. Helsinki.

K. G. Leinberg 1903: Åbo Stifts Herdaminne 1554–1640. Hufvudstadsbladets Nya Tryckeri, Helsingfors.

Herman Lindqvist 1993: Historien om Sverige. Gustav Vasa och hans söner och döttrar. Norsteds Förlag AB, Stockholm.

Väinö Selander [näköispainos 1991]: Karkun ratsutilat. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Rafael Sumelius 1966: Släkten Svarthafra. Genos n:o 37/1966.

Johanna Kurela

TIETOVARKAUDET OVAT VAKAVA ONGELMA

Missä kulkee varkauden ja lainaamisen raja?

Seuran jäsenilloissa kuulee usein pettyneiden ja vihaisten sukututkijoiden kertomuksia siitä, kuinka he ovat hyväuskoisena ja luottavaisena antaneet toiselle tutkijalle oman tutkimustyönsä tuloksia ja saaneet myöhemmin hämmästyksekseen havaita, että toinen onkin julkaissut tutkimuksen omissa nimissään.

Tällaiset tietovarkaudet eivät ikävä kyllä ole sukututkijoiden joukossa epätavallisia. Usein on kyse vain muutaman päivämäärän tai henkilötiedon ottamisesta, mutta vakavaksi ongelma muuttuu, kun varkaus kattaa useita sukupolvia, joiden selvittämiseen on kulunut monen vuoden intensiivinen työ.

Tietovarkauden uhriksi eivät joudu yksin amatööritutkijat vaan ammattilaisetkin. Sukututkimuksia työkseen tekevä Anja Nieminen-Porkka kertoo, miten hän on muutaman kerran havainnut, että häneltä tilattuja tutkimuksia on esitelty itse tehtyinä.

Missä sitten kulkee lainaamisen ja tietovarkauden välinen raja?

Raja on yksinkertainen ja selvä: Tieto, joka on otettu tai saatu muualta kuin alkuperäisestä asiakirjasta, on lainattua. Se säilyy lainattuna, vaikka sen itse tarkistaisi alkuperäislähteestä.

Jos lainatusta tiedosta ei mainitse lähdettä, on kyseessä tietovarkaus.

Lähteet aina näkyviin

Hyvä sukututkija merkitsee aina kaikki lähteensä näkyviin – kirkonkirjatkin. Johdonmukaiset viittaukset lähdeteoksiin ja asiakirjoihin ovat tieteellisen tutkimuksen perusvaatimuksia. Vaikka tavoitteena ei olisikaan mikään varsinainen tieteellinen tutkimus, lisäävät lähdeviitteet tutkimuksen arvoa ja tutkijan luotettavuutta.

On kuitenkin muistettava, että vanhemmat sukututkimukset voivat olla arvokkaita ja rehellisesti tehtyjä, vaikka niissä ei olisikaan lähdeviitteitä. Tästä asiasta eivät kaikki sukututkimusopettajat ole aikoinaan puhuneet, joten sukututkijat eivät ole osanneet ottaa sitä huomioon.

Nykyisessä sukututkimuskoulutuksessa korostetaan lähdeviitteiden merkitsemisen tärkeyttä, ja uudelta sukututkijapolvelta onkin lupa odottaa täsmällisyyttä tässä asiassa. Myös vanhemmat sukututkijat, jotka eivät ole säännöllisesti merkinneet lähteitä muistiin, voivat ottaa nyt itselleen uuden hyvän tutkimustavan.

Tieto, joka on saatu muualta kuin alkuperäisestä asiakirjasta, on lainattua. Jos lähdettä ei mainita, kyseessä on tietovarkaus. Hyvä sukututkija mainitsee aina kaikki lähteensä – kirkonkirjatkin.

Tietovarkauden osoittaminen usein mahdotonta

Tietovarkautta on usein hyvin vaikeaa osoittaa todeksi. Varkauksista syytetyt puolustautuvat sillä, että he ovat voineet tutkia asian itsekin: arkistothan ovat kaikille yhtä julkisia eikä kukaan voi kiistää sitä, etteivätkö samaa asiaa tutkivat voisi päätyä samoihin tuloksiin. On täysin mahdollista, että kaksi toisistaan tietämätöntä sukututkijaa selvittää samoja sukuhaaroja ja löytää samat tiedot.

Vähäiset tietovarkaudet jäävät useimmiten ainoastaan tekijänsä tietoon. Sukututkijoilta vaaditaankin korkeaa moraalia. Jokaisen tulee vartioida itseään, ettei syyllisty pieneenkään tietovarkauteen. Kyse on sisäisestä rehellisyydestä. Kun oma tutkimusmoraali on korkea, voi ja saa samaa vaatia toisiltakin.

Miten saa lainata ja mistä?

Kaikista julkaistuista tutkimuksista saa lainata tietoja kysymättä erikseen lupaa kirjoittajalta. Tällöin on kuitenkin ehdottomasti jokaisen tiedon kohdalla mainittava, mistä lähteestä se on peräisin. Pelkkä ylimalkainen huomautus esipuheessa siitä, että kirjoittaja on käyttänyt jotakin teosta apunaan, ei riitä.

Julkaisemattomat tutkimukset ovat ongelmallisia, sillä niitä voidaan pitää yksityisinä. Niistä ei mitään osaa saa lainata kysymättä lupaa kirjoittajalta tai hänen perikunnaltaan.

Sukututkimusten suhteen on toisinaan epävarmaa, onko jokin monistenippu tarkoitettu julkiseksi vai ei. Monethan laativat alustavia sukututkimusraportteja ainoastaan rajoitetun sukulaispiirinsä tiedoksi, ja tällainen sukuselvitys voi vahingossa joutua ulkopuolisten käsiin. Epävarmoissa tapauksissa on otettava yhteyttä tutkimuksen kirjoittajaan.

Entä jos huomaa tehneensä samaa tutkimusta?

Mikäli on aiemmasta julkaisusta tietämättä tehnyt omaa tutkimusta ja havaitsee samaa sukua koskevan, jo julkaistun tutkimuksen vasta myöhemmin, voi oman tutkimuksensa esipuheessa todeta asian suoraan:

"Saatuani nämä sukuhaarat selvitettyä sain keväällä 19xx selville, että samaa sukua on tietämättäni tutkinut myös NN. Verratessani omaa tutkimustani hänen tutkimukseensa huomasin, että selvitykset vastaavat hyvin toisiaan muutamia vähäisiä päivämääräpoikkeuksia lukuun ottamatta. Mainitsen havaitsemani eroavuudet myöhemmin."

Päällekkäiseltä tutkimustyöltä tuskin koskaan voi välttyä, mutta varkaussyytöksiltä voi suojautua.

Kun oma tutkimusmoraali on korkea, saa samaa vaatia muiltakin.

Miten tietovarkauksia voi välttää?

Taistelu tietovarkauksia vastaan on aloitettava omasta itsestä. Ei saa sallia itselleen pieniäkään lipsumisia rehellisyydestä. Toisen tutkimusta on arvostettava.

On myös oltava varovainen omia tutkimuksia toisille lainatessa. On ymmärrettävä, mitä riskejä liittyy siihen, että antaa omia sukututkimustiedostoja tai -mappeja vieraille ihmisille. Tuttu ja muuten luotettava henkilökin voi yllättäen osoittautua tietovarkaaksi.

Pelkästään suppealle sukulaispiirille tarkoitetusta tutkimuksesta on käytävä selvästi ilmi, ettei sitä saa antaa ulkopuolisten nähtäväksi.

Keskustelu jatkuu

Mitä sitten sukututkija voi tehdä, jos hänen tutkimuksensa julkaistaan toisen nimissä? Mitä voi tehdä, jos itseä syytetään tietovarkaudesta?

Millaisia oikeuksia sukututkijalla on omaan työhönsä? Pitäisikö kaiken sukututkimustiedon olla julkista ja vapaata? Kannattaako toiselle antaa omia tutkimuksia luettavaksi?

Kuinka paljon tietoa voi lainata toisen tutkimuksesta, vaikka mainitsisikin lähteen?

Lähettäkää ajatuksianne, kommenttejanne ja kokemuksianne Orpanaan!

Keskustelu aiheesta jatkuu kevään 2001 Orpanassa.

Eino Koskinen

Meidän lasten ja naapurin kakaroiden leikit

Lapset ovat maailman sivu olleet irti maasta. Jos eivät voi purkaa energiaansa leikkimiseen, alkaa pahanteko tulla mieleen. Kun katselee nykyisiä lapsia, tuntuu hieman hämmentävältä, että heillä lapsuus loppuu jo miltei vaippaikään. Lapsilla ja etenkin nuorilla ei ole mitään paikkaa, missä voisi jotakin harrastaa. Näin voi kuulla tämän tästä.

Toki täytyy myöntää, että kaikki takapihat ja "prankujat" ovat nykyisin asfaltoitu autojen parkkipaikoiksi, joten sellaisia jänniä leikkipaikkoja ei enää ole, jollaisissa meikäläinen yli 60 vuotta sitten lapsuuttaan kulutti. Mutta täytyy myös valittaen todeta, etteivät nykyiset lapset halua tai osaa leikkiä sellaisia leikkejä kuin minun ikäpolveni lapset. Ehkäpä leikit ovat liian lapsellisia nykyisille varhaiskypsille taimille.

Mutta hauskaa meillä ainakin oli ja aika kului hupaisasti, eikä kovin paljon ehditty tehdä pahaa, puhumattakaan ilkivallasta.

Seuramattia Näsinkalliolla

Enten tenten teelikamentten oli loru, jolla valittiin leikin jäsenet tai puolueet. Seuramatissa ensimmäisenä kulkeva määräsi reitin ja reitin aikana tehtävät taidonnäytteet. Kaikkien perässä tulevien oli tehtävä samat temput kuin mitä johtaja oli tehnyt. Jos hän epäonnistui omassa tehtävässään, siirtyi jonossa toisena oleva uudeksi johtajaksi, joka määräsi tahdin. Näin rivistö eteni paikasta toiseen.

Jos joukko muodostui vain pojista, kävi reitti usein Näsinkalliolle, jota me silloin kutsuimme Mustaksikallioksi. Siellä kiipeilimme kallioilla ja puissa, joissa usein hypittiin oksalta toiselle kuin tarzanit konsanaan. Mitään vakavia onnettomuuksia en muista tapahtuneen.

Toinen ryhmäleikki oli kuurupiilo, josta *10 tikkua laudalla* muodosti jännittävämmän version. Lauta tuettiin keskeltä joko kivellä tai puupalikalla ja laudan päälle asetettiin yhtä monta tikkua kuin leikissä oli osallistujia. Seuraavana luettiin *Enten tenten teelikamentten*, jolla valittiin ensimmäinen kuuruttaja. Leikki alkoi, kun joku meistä iski jalallaan laudan koholla olevaan päähän, jolloin tikut lensivät mikä minnekin. Kuuruttajan tehtävänä oli kerätä tikut takaisin laudalle, minkä aikan muut riensivät piiloon. Kuuruttaja lähti etsimään piilossa olevia ja kun hän löysi jonkun, toi tämän laudan läheisyyteen. Löydetyllä oli vielä mahdollisuus päästä takaisin piiloon, jos joku piilossa olija pääsi kuuruttajan huomaamatta polkaisemaan tikut uudelleen taivaan tuuliin. Kuuruttaja joutui taas keräämään tikut laudalle, jonka aikana aiemmin löydetyt pääsivät uudelleen menemään piiloon.

Isäni kertoi aikanaan lapsuudestaan tarinan kuurupiiloleikistä. Siihen aikaan – kuten vielä minunkin lapsuuteni aikaan – kuului kaupunkitaloihin hyvin yleisesti ulkohuusit eli käymälät. Pihalla oli pitkä rivi huusikoppeja; kukin koppi oli tarkoitettu vain muutaman perheen käyttöön. Kopit olivat lukittavia, mutta niiden väliset lautaseinät eivät ylettyneet aivan välikattoon asti vaan sinne jäi noin 30–40 sentin rako.

Kuurupiilo oli meneillään ja aina joku silloin tällöin meni myös omaan huusiin piiloon. Kun huusissa piiles-

kellyt Liisa kuuli kuuruttajan askeleet, hän kipusi nopeasti lautaseinän yli naapurikopin puolelle. Mutta voi hurja, edellinen käyttäjä olikin jättänyt huusinluukun auki ja hupsista vain sitä mentiin reiän läpi solkenaan ruuman puolelle! Vaikka pudotus olikin lähes pari metriä, ei muuta vahinkoa päässyt syntymään kuin että tyttö oli yltä päältä paskassa.

Leikki loppui, kun Liisa alkoi kolistella ja huutaa apua suljettujen ruumanovien takana. Ovi avattiin ja Liisan puhdistusoperaatio aloitettiin saman rakennuksen pesutuvassa. Tietäähän sen, että vaatteet siinä kastuivat, mutta kun oli kesäaika, lähdettiin pihasta ulos kallioille istuskelemaan ja antamaan auringon kuivattaa vaatteet. Ja kuivuivathan ne.

Myöhemmin kun Liisa meni kotiinsa, hänen isänsä, joka hieman sihautti s-kirjainta, huudahti: "Mutta Liiša, miššä šinä oikein olet ollut, kun šinä haišet ihan paškalta?"

Puupyssyjä ja puhallusputkia

Kun olimme kakaroita, miltei jokaisessa talossa oli oma liiteri, jossa säilytettiin talviset puut, perunat ja hillot ja jossa me koltiaiset voimme näperrellä omia käsitöitämme. Varsin yleinen leikkikalu oli puupyssy. Se sahattiin laudasta ja viimeisteltiin puukolla käteen sopivaksi.

Kun kaikki olivat saaneet "Coltinsa" valmiiksi, alettiin leikkiä rosvoja ja poliiseja tai paremminkin rosvoja ja šeriffejä tai inkkareita ja kalpeanaamoja. Hyvät ja pahat taistelivat tällöin reaaliajassa keskenään ja yleensä hyvät voittivat. Joskus inkkarit saattoivat ottaa jonkun tytön vangikseen ja köyttää hänet puuhun, kunnes urheat pelastajat tulivat paikalle ja päästivät tytön pälkähästä. Kiitokseksi ei kyllä saatu puolta valtakuntaa.

Toinen suosittu pyssyleikki oli ns. *pum-sota*, jossa taisteltiin mies miestä vastaan. Poikajoukko hajaantui sopivaan maastoon ja hiipimällä etsi sen jäseniä. Kun kaveri nähtiin niin hyvin, että hänet voitiin tunnistaa, huudettiin: "Allu pum, kuolit!" Kaveri oli pelistä pois, tosin tavallisesti protestien jälkeen: "Minä huusin ensin Eikka pum!" – vaikka kukaan ei sitä ollut kuullut.

Kun oli pyssyihin tutustuttu, alettiin niiltä vaatia aktiivisempaa roolia leikeissä. Rakennettiin hernepyssyjä. Ne tosin vaativat jo huomattavasti taidokkaampaa käsityötaitoa kuin tavanomaiset poliisi- ja rosvopyssyt. Vain aniharvat saivat aikaan toimivan pyssyn ja senkin usein isän avustamana.

Tumpelot, peukalo keskellä kämmentä olevat pojat keksivät korvikkeeksi lasi- tai metalliputken, jonka läpi puhallettiin kuivia herneitä tai marjoja. Itse asiassa putki olikin hyvin käyttökelpoinen laite. Itse sain kunnon tukkapöllytyksen, kun ammuskelin puhallusputkella papuja erään täti-ihmisen poskeen. Onnettomuudeksi täti tunsi minut, vaikka minä en tuntenut tätiä, ja tämä meni kantelemaan isälleni asiasta, joka taas tunsi suurta närkästystä ansiokasta harrastustani kohtaan.

Ritsat olivat myös aktiivisia aseita, joilla ammuskeltiin rautalangasta U-muotoon käännettyjä kuteja. Yleensä ammuttiin tarkkuutta johonkin pulloon tai rasiaan. Enkä muista, että olisimme ampuneet niillä lintuja. Saattaapa silti olla niin, että muistikatkos peittää huonon omantunnon. Toinen mahdollisuus on, että olimme ampuessa niin epätarkkoja, ettei linnuilla ollut mitään hätää.

Vähän varttuneempana tehtiin itse ruutia. Ostettiin apteekista lääkehiiltä, rikkiä ja salpietaria, joista sitten sekoitettiin mustaruuti. Tätä laitettiin limonadipulloon ja pullo sopivaan kivenkoloon. Polttolasilla sytytettiin pullossa ollut filminpätkä ja tämä vuorostaan sytytti ruutipanoksen. Juhlallinen pamaus siitä tuli. Eikä onneksi sattunut tulemaan vahinkojakaan, vaikka niistä kyllä kuultiin.

Jäynää ja jälkien seurantaa

Eräs meidän leikkimme oli ns. nuoliseuranta. Porukka jaettiin kahtia, joista toinen puoli lähti ensi liikkeelle ja teki matkansa varrella maahan merkkejä kulkusuuntansa mukaan. Joissakin risteyksissä oli lupa tehdä myös harhautusnuolia, yleensä ei

enempää kuin yksi. Jälkien seuraajat lähtivät tietyn ajan kuluttua seuraamaan nuolimerkkejä ja etujoukkoa yrittäen tavoittaa sen. Näin saatettiin tehdä pitkiäkin lenkkejä ennen kuin jälkijoukko tavoitti karkulaiset.

Jossakin vaiheessa Nokian Kumitehdas teki pieniä kumisia kuorma-autoja. Itse sain myös sellaisen lahjaksi. Sillä oli mukava leikkiä pihalla. Pihat olivat santaisia ja hiekkaan oli helppo tehdä maanteitä, siltoja ja lossopaikkoja. Tulitikkurasioista saatiin talot ja asemat, jolloin maisemasta tuli todenmukaisempi. Risuista, jäkälistä ja sammaleista tehtiin puita ja pensaita. Tavallisesti maiseman rakentamiseen meni enemmän aikaa kuin varsinaiseen leikkimiseen, mutta mitäpä sillä oli väliä, kun hauskaa ajankulua piisasi.

Osattiin sitä tehdä jäynääkin aikuisille. Mustan karhurihman päähän sidottiin vanha rahakukkaro. Tietenkin tyhjä. Rihma vedettiin palokuja aidan alta ja kukkaro jätettiin keskelle jalkakäytävää. Kun sitten ohikulkija huomasi kukkaron ja kumartui poimimaan sitä itselleen, nykäistiin se turvallisempaan paikkaan aidan alitse.

Jotkut tunsivat jekun ja astuivat ensin rihman päälle jalkansa ja sitten tarttuivat kukkaroon ja ottivat sen haltuunsa. Tavallisesti kyllä heittivät sen meille takaisin hurjan naurunräkätyksen saattamana. Tiesivät nimittäin, että me koltiaiset pidimme päämajaamme aidan takana olevassa palokujassa. Oli toki muutamia "asiakkaita", jotka eivät ymmärtäneet meidän huumoriamme. Kun kukkaro lipsahti sormien ulottuvilta, kuului miesten suusta kirouksia ja vanhat naiset siunailivat ja langettivat yllemme kaikki helvetin tulet. Yleensä kuitenkin nauru saatiin palkkioksi. Jopa eräältä emännältä, joka ei ensimmäisen yrityksen jälkeen vielä ymmärtänyt mitä oikein tapahtui, kun kukkaro hypähti muutaman sentin käden ulottuvilta, ja täti yritti urheasti uudelleen siunaillen itsekseen merkillistä rahapussia, joka pystyy hyppelemään ihan itsekseen.

Ehkä pahin ilkeys oli pirunviulun soitto. Jotakin rasiaa, tavallisesti tulitikkurasia käytettiin kaikupohjana. Rasian pohjaan kiinnitettiin karhulankaa muutama metri. Rasia kiinnitettiin nastalla vingutuksen kohteeksi joutuneen ikkunan pieleen. Rihma vedettiin suoraksi vinguttajien piilopaikkaan. Hartsin kappaleella vedettiin rihmaa edestakaisin ja pirunviulu antoi ilkeän äänen, joka tietenkin kuului sisälle kuin tyhjää vain. Vingutettavaksi valittiin meille vähemmän miellyttäviä henkilöitä. Tämä puuha oli pimeiden syysiltojen touhuja, koska silloin ei ollut niin selviä kiinnijoutumisen vaaroja. Joskus jouduttiin ottamaan nopeasti käpälät alle, kun talon isäntä ryntäsi hurjistuneena ulos ja meidän peräämme. Meillä oli kuitenkin omat piilolouk-komme, emmekä joutuneet kiinni, mikä olisikin tarkoittanut selkäsaunaa.

Syysiltoina oli mukavaa ja varsin jännittävää leikkiä taskulampuilla. Kasvoihin tehtiin jos jonkinlaisia irvistyksiä ja lampun valo osoitettiin alhaalta leuan kautta kasvoihin, jolloin saatiin pelottavannäköisiä hahmoja, jopa haamuja syntymään. Joskus kilpailtiin siitä, kuka osaa muuttaa kasvonsa niin, etteivät kaverit voineet tunnistaa häntä.

Pallopelejä, urheilua

Tietenkin meidän ajan lasten leikkeihin kuuluivat tavanomaiset pallopelit: nelimaali, pesäpallo, jalkapallo ja lentopallo. Tosin usein näistä tehtiin omien sääntöjen mukaan variaatioita. Eräs oli *persmatti*, jossa mattina oleva yritti osua pelaajiin, jotka saivat torjua heiton vain jalkojensa avulla. Myös tämä peli johti variaatioon, jossa matti yritti polttaa keinuissa keinuvia pelaajia. Siihen aikaan kaupunki jo rakensi puistoihin tavallisesti kolmen keinun ryhmiä.

Talon lasten leikkeihin kuuluivat myös erilaiset urheilukilpailut. Kerran kesässä pidettiin olympialaiset, jossa eri ikäkausilla oli omat sarjansa. Sen sijaan tytöt ja pojat kilpailivat samassa sarjassa, paitsi painissa ja nyrkkeilyssä. Uimassa käytiin ahkerasti ja naama sinisenä ja hampaat kalisten vastattiin aikuisille, jotka kyselivät veden lämpimyyttä, että hirveän lämmintä oli vesi tänään.

Tytöt hyppäsivät ruutua ja narua sekä pelasivat seinäpalloa, joskin pojat saattoivat silloin tällöin innostua ottamaan osaa näihin leikkeihin.

Nämä olivat leikkiasiat minun lapsuudessani. Hyvin harvoin tapeltiin tai kiusattiin toisiamme. Naapuritalojen lasten kanssa leikittiin yhtälailla yhdessä, sillä me huomasimme, että mitä suurempi joukko, sen mahtavammat leikit saatiin. En muista, että kukaan olisi koskaan esittänyt kysymystä, miksei meillä ole mitään paikkaa, missä voisimme toteuttaa itseämme. Emme varmaankaan olleet niin valveutuneita kuin nykylapset ja -nuoret.

Lapsuusmuistot mieleen

Suomalaispoikien leikkejä on eloisasti kuvattu mm. Väinö Riikkilän, Kaarlo Merimaan, Aapelin ja Aaro Hongan teoksissa. Niiden avulla voi syyssateiden ropistessa tehdä hauskan retken lapsuuteen.

Johanna Kurela ja Pekka Nuottajärvi

Viirit liehuvat kiitosta

Tampereen seudun sukututkimusseura on myöntänyt vuoden 2000 keväällä Pekka Nuottajärvelle ja Kristiina Hopialle seuran punavalkean pöytästandaarin kiitokseksi heidän arvokkaasta toiminnastaan seuramme hyväksi.

Puheenjohtajamme Pekka Nuottajärvi sai seuralta kukkia ja pöytäviirin 4. tammikuuta 2000 syntymäpäivälahjana ja ennen kaikkea suurkiitoksena hänen jatkuvasta uutterasta työstään, jonka tuloksista hyötyy paitsi seuramme myös koko sukututkimusharrastus. Pekka vietti merkkipäiväänsä hiljaisesti, ja viirikin luovutettiin tätä toivetta kunnioittaen vaatimattomasti seuran hallituksen kokouksen yhteydessä. Viirin ojensi varapuheenjohtaja Virpi Nissilä.

Tampereen seudun sukututkimusseuran vuosikokouksen yhteydessä 14. maaliskuuta 2000 luovutettiin seuran pöytästandaari vuosina 1996–2000 hallituksen jäsenenä ja rahastonhoitajana ansiokkaasti toimineelle Kristiina Hopialle. Viirin ja kukat ojensivat sihteeri Minna Savola ja puheenjohtaja Pekka Nuottajärvi.

Kuvaaja: Johanna Kurela

Pekka Nuottajärvi

HisKi on hyvä renki, mutta huono isäntä

Suomen Sukututkimusseuran kotisivuilla Internetissä olevan HisKi-ohjelman tietokantaan on tallennettu tietoja joko kokonaan tai osittain yli kolmestasadasta seurakunnasta. Työ on vielä pahasti kesken, koska tallennettavia seurakuntia on noin 530. HisKi-tietokantaa päivitetään jatkuvasti uusilla tiedoilla ja vanhoja tietoja korjataan. Toistasataa vapaaehtoista tekee työtä tallentaen seurakuntien historiakirjojen tietoja elektroniseen muotoon.

"HisKi on hakemisto. Hakemiston avulla etsitään paikka, mistä tiedot löytyvät mikrofilmiltä tai -kortilta. Hakemiston avulla ei voi tehdä varsinaista tutkimusta ja jos tämän muistaa, niin HisKi on hyvä apuväline." (Sukutieto-lehti 2/-99.)

Tätä ei kuitenkaan kaikki aloittelevat sukututkijat muista, vaan joutuvat kiusaukseen yrittää rakennella esivanhempaintaulua käyttäen pääasiassa HisKiä tietolähteenä, varsinkin jos oman tutkimusalueen seurakuntien tietoja on sinne jo tallennettu. On kuitenkin syytä muistaa, että HisKi on todellakin vain väline etsiä apua tutkimukseen, ei tutkimuksen lähde. Sama pätee kaikkeen Internetissä tarjolla olevaan sukututkimustietoon, erityisesti ulkomaiseen. Mitään ei pidä hyväksyä tarkistamatta alkuperäislähteistä.

Kadoksissa olevien henkilöiden etsimisessä HisKi on mainio apuväline, mutta siitä saadut tiedot on ehdottomasti tarkistettava historiakirjojen mikrofilmeiltä ja -korteilta. Lisäksi luotettavan sukututkimuksen tekemiseen tarvitaan myös rippikirjojen tietoja perhesuhteiden varmistamiseksi.

On myös "sukututkijoita", joita ei juurikaan nähdä tutkimassa alkuperäislähteitä, vaan he tekevät "tutkimustaan" Internetin tiedoilla ja lainailemalla sekä yhdistelemällä toisten julkaisemia tutkimuksia ja esivanhempaintauluja. Tällä tavoin koottujen sukutietojen luotettavuus on hyvin kyseenalainen. Kuvaan kuuluu myös, että tietoja ei ole tarkistettu ja tietolähde jätetään mainitsematta.

Maamme sukututkimuksen johtohenkilöt ovat huolissaan sukututkimuksen laadusta. Tutkimuksellahan pyritään mahdollisimman totuudenmukaiseen lopputulokseen, eikä siihen päästä oikoteitä käyttämällä. Sukututkimukselle ei ole olemassa ainakaan vielä mitään varsinaisia sääntöjä, mutta hyviä ohjeita saa tutustumalla opaskirjoihin ja useampiin julkaistuihin hyviin sukukirjoihin.

Jokainen tekee tutkimuksensa ja julkaisunsa taitojensa sekä taloudellisten mahdollisuuksiensa mukaan. Olemassa olevia ohjeita ja vakiintuneita tapoja on tutkijan silti syytä noudattaa saadakseen työlleen arvostusta.

Hyvä sukututkimus ei ole pelkkää nimien ja päivämäärien kokoamista, ettei sukujulkaisusta tulisi puhelinluetteloa muistuttava. Pitäisi muistaa: "Ei henkilöiden lukumäärä, vaan heistä saatu elämäkerta- ja muu tieto sekä laatu ratkaisee." Ihmiset on saatava elämään asiakirjojen pohjalta eikä esittää heitä kylmien numeroiden ja nimien luettelona. Sukujulkaisusta pitäisi löytyä henkilöt ja selkeästi heidän keskinäiset sukulaisuussuhteensa sekä myös mahdollisuuksien mukaan henkilöiden elämänkaaret. Eli mitä he ovat tehneet, missä paikoissa asuneet ja koska sekä mitä ovat saaneet aikaan elämänsä varrella. Suvun henkilöt pitäisi myös kytkeä omaan aikaansa ja asuinpaikkaansa ja niiden tapahtumiin.

Et varmaan pitäisi itsekään, jos Sinut joskus jossakin sukukirjassa kuitattaisiin vain nimi- ja päivämäärätiedoilla, jotka nekin kenties tarkistamattomina olisivat osaksi virheellisiä. Puhumattakaan, että Sinusta ei olisi viitsitty etsiä mitään elämäkertatietoja.

Johanna Kurela

Ihmisen jumalainen alkuperä

Ihmiskunnan synty eri mytologioiden mukaan

Sukututkimuksen keinoin voidaan suomalaisia talonpoikaissukuja selvittää varsin yleisesti aina 1540-luvulle asti eli samoihin aikoihin, jolloin maastamme tuli luterilainen. Tämän kauemmaksi ei esivanhempiaan yleensä saa selvitetyksi, jollei vaihda tieteellistä tutkimusmetodia toiseksi. Ihmiskunnan alkuperään ja syntyyn ottavat nimittäin monet mytologiat ja uskonnot kantaa. Näistä tarinoista löytyvät meidän esiäitimme ja -isämme.

Kristinuskon mukaan ihminen on Jumalan luoma olento. Vanhan testamentin alussa ensimmäisessä Mooseksen kirjassa on peräkkäin kaksi erilaista kertomusta ihmisen luomisesta. Ensimmäisen mukaan Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen eli mieheksi ja naiseksi.

Tämä taru ei tarkemmin kerro, mistä aineksista ihminen valmistettiin, mutta heti seuraavassa luvussa päästään yksityiskohtiin. Sen mukaan Jumala teki ensin maan tomusta miehen ja myöhemmin miehen kylkiluusta miehettären eli naisen.

Nämä Raamatussa esitetyt kolme teemaa – ihminen on jumalan kaltainen, ihminen on tehty maasta, ihminen on tehty toisen olennon osasta – toistuvat muissakin mytologioissa.

Ihmisen tekemisessä piru mukana

Suomesta on tallennettu monia hauskojakin kristillispohjaisia luomistarinoita, mitkä järkevästi selittävät, miksi ihminen on paha siitä huolimatta, että hän on Jumalan luomus.

Muolaassa on tiedetty vielä 1960-luvulla, että luomistyössä on pirulla ollut sormensa pelissä. Kun Jumala alusti vitivalkoisen puhdasta taikinaa, josta oli tarkoitus tehdä ihminen, sattui piru paikalle. Piru harhautti Jumalaa ja tuikkasi taikinaan kourallisen tuhkaa. Jumala huomasi teon, mutta valoi kuitenkin massasta ihmisen, jossa siitä lähtien ovat hyvä ja paha riidelleet keskenään.

Kuusjoelta on puolestaan vuonna 1938 tallennettu kristillisestä perinteestä poikkeava tarina, jonka mukaan ihminen on syntynyt maalle ajautuneesta veden vaahdosta, jonka aurinko kuivatti.

Veden kuohusta on syntynyt muutakin kuin vain ihmisiä – kaikki muistavat, että kreikkalaisen mytologian rakkauden jumalatar Afrodite oli noussut meren vaahdosta. Afroditen päävalmistusaineena ei kuitenkaan ollut meren kuohu, vaan Uranoksen penis, joka oli sivallettu viikatteella irti ja pudonnut taivaalta mereen.

Raaka-aineena lihapulla tai kirput

Ihmiskunta on kreikkalaisen mytologian mukaan saanut alkunsa vasta suuren vedenpaisumuksen jälkeen. Tulvasta selviytyivät titaanien eli jättiläisten lapset Deukalios ja Pyrrha, jotka loivat ihmiset oraakkelin neuvon mukaan heittämällä olkansa yli "äitinsä luita" eli maan kiviä. Näistä kivistä muodostui sitten ihmiskunta.

Kiinassakin ihmiskunta on luotu uudelleen vedenpaisumuksen jälkeen. Ukkosen jumalan aiheuttama tulva tuhosi koko ihmiskunnan kahta sisarusta lukuun ottamatta. Pitkään Nuwa-tyttö kieltäytyi ottamasta puolisokseen Fuxi-veljeään, mutta suostui lopulta ja synnytti tälle lihapallon. Kun Fuxi pilkkoi pallon kirveellään, tuuli puhalsi palaset ympäri maailmaa ja kappaleista syntyi ihmisiä.

Toisen kiinalaisen tarun mukaan maailman on synnyt-

tänyt Panku-niminen ihmismäinen hahmo. Vuoret ovat muodostuneet Pankun jäsenistä ja ihmiset ovat puolestaan saaneet alkunsa Pankun kuolleen ruumiin kirpuista.

Myös Siperian samojedien keskuudessa on elänyt usko siitä, että ihmiset ovat eläimen jälkeläisiä. Samojedit eivät sentään lukeneet itseään kirpuista syntyneeksi vaan heidän esi-isänsä oli taivaasta laskeutunut karhu. He olivat myös vakuuttuneita siitä, että tietyt menot tehtyään voi ihminen edelleenkin muuttua eläimeksi ja päinvastoin.

Montagnais-intiaanien käsitys on, että vedenpaisumuksen jälkeen Michambo eli Suuri Jänis rakensi uudelleen maailman savenpalasta, jonka piisami oli sukeltamalla noutanut hänelle. Maailman valmistuttua Suuri Jänis nai piisamin ja heidän lapsistaan muodostui uusi ihmiskunta.

Australian aboriginaalien mukaan koko luomakunta – ihmiset mukaan lukien – on luotu uniaikana, jolloin esi-isien henget vaelsivat maan päällä noustuaan maan alta nukkumasta. Kun esi-isät olivat luoneet maan ja ihmiset, vetäytyivät he sen jälkeen takaisin nukkumaan. Keski-Australiassa asuvan arandaheimon mukaan heidän esi-isänsä on lisko ja he ovat siis sen jälkeläisiä.

Maa-aineksista on savi ollut jumalten erikoissuosiossa helpon muovailtavuutensa ansiosta.

Kiinalaiset kertovat, miten Nu Kua, joka oli puoliksi naishahmoinen, puoliksi lohikäärme, loi ihmiset savesta. Assyyrialais-babylonialainen Mami-jumalatar puolestaan lisäsi savesta muotoilemaansa ihmishahmoon jumalan verta, jotta siihen olisi saatu henkeä.

Toisenkin assyyrialais-babylonialaisen tarun mukaan ihmisen valmistusaineena on käytetty verta: Marduk-niminen jumala nimittäin loi ihmisen surmaamansa Kingun verestä. Kingu oli ollut Tiamat-hirviöjumalattaren sotajoukkojen johtaja.

Maa-aineesta on ihminen saanut alkunsa myös liettualaisessa kansanperinteessä. Runojen Kalervo-niminen sankari kynti metsät ja meret kynsillään ja varpaillaan niin, että jäljelle jäi vain yksi mätäs, josta syntyi kaksi poikalasta: ensimmäiset ihmiset. – Arvoitukseksi jää, miten heistä sikisi koko ihmissuku.

Höyhenistä ihmisiä saunassa

Mutaa on käytetty myös nykyisen Kalifornian alueen intiaaniheimojen tarustossa maailman raaka-aineena.

Toisissa intiaanien taruissa ihmisen on luonut Kojootti, joka laittoi risuja tai höyheniä hikimajaan – mikä vastaa meidän saunaamme – ja sanoi: "Tulkoon näistä ihmisiä!" Ja näin tapahtui.

Skandinaavisessa tarustossa ihmiskunta on syntynyt puista, joihin ylijumala Odin kahden aasajumalan kanssa puhalsi hengen. Ensimmäinen mies oli saarnista luotu Ask (tai Askr, Aske) ja ensimmäinen nainen oli ilmeisesti jalavasta luotu Embla.

Puusta on ihminen saanut alkunsa myös melanesialaisessa tarustossa. Qat-niminen henki veisti ihmiset puusta ja teki heistä eläviä rummuttamalla. Ihmisten lisäksi Qatin kerrotaan luoneen siat – ei kuitenkaan ole tiedossa, käyttikö hän samaa raaka-ainetta.

Kalevalaisessa runoudessa ei ihmisen syntyä kerrota. Maailma on luotu linnun (usein sotkan) munasta, mutta ihmisen tulosta ei tarkemmin puhuta. Väinämöisen synty sen sijaan kerrotaan tarkasti – neitseellinen Ilmatar tuli raskaaksi merestä ja kantoi Väinämöistä kolmekymmentä vuotta kunnes tämä kyllästyi ahtauteen ja työntyi ulos kohdusta.

Maailmanmuna-myytti sisältää muualla kuitenkin myös ihmisen synnyn. Esimerkiksi hindujen luojajumala Brahma jakoi ensimmäisen munan neljään osaan, joista tulivat mies, nainen, taivas ja maa.

Polveutuminen suoraan jumalasta

Ihmisen katsotaan olevan jumalansa kuva muissakin kuin yksin kristillisessä luomiskertomuksessa. Aina ei ole tyydytty olemaan pelkkä jumalan luomus, vaan ihmistä on pidetty suoraan jumalten jälkeläisenä.

Havaijilaisessa tarustossa ihmiset ovat polveutuneet suoraan jumalista – ilmeisesti vielä ennen lähetyssaarnaajien tuloa 1700- ja 1800-luvulla havaijilaiset ovat muistaneet tarkan polveutumislin-

jansa myyttisestä alkuajasta lähtien.

Se, että kaikkia ihmisiä pidetään jumalasta polveutuneina, on varsin poikkeuksellista – yleisempää on, että mytologioissa katsotaan vain osan ihmisistä olevan jumalallista alkuperää.

Näin on japanilaisessa tarustossa: vain keisarillinen perhe on taivaallista väkeä. Mikadon ja keisarisuvun katsotaan olevan maallistuneita, näkyviä jumalia ja auringon jumalattaren, Amaterasun, jälkeläisiä.

Myös muinaisen Egyptin hallitsijasukua pidettiin suoraan jumalasta polveutuneena. Egyptin tavallinen rahvas oli puolestaan yhden tarun mukaan tiivistynyt alkujumalan hiestä tai kyynelistä, toisen tarun mukaan noussut Niilin mudasta. Kolmannen mukaan alkuaikojen luojajumala oli muovannut heidät maasta ja viimeistellyt tekosensa savenmuotoilijan dreijalla.

Onko ihminen jumalansa kuva vai luomus? Valmistusaineina kirput, savi tai lihapulla? – Vaihtoehtoja on paljon. Kukin valitkoon mieleisensä tarun.

Lähteet

Bæksted, Anders 1994: Nordiska godar och hjältar. [?]: Forum. Andra tryckningen.

Bierhorst, John 1985: The Mythology of North America. New York: William Morrow and Company.

Cotterell, Arthur 1991: Maailman myytit ja tarut. Suom. Eija Kämäräinen ja Tarja Virtanen. Porvoo: Werner Söderström Oy.

Donner, Kai 1979: Siperian samojedien keskuudessa vuosina 1911–1913 ja 1914. Helsinki: Otava.

Eddan jumalrunot. Suomentanut sekä johdannolla ja selityksillä varustanut Aale Tynni. Porvoo: Werner Söderström Oy, 1982.

Hart, George 1992: Egyptian Myths. London: British Museum Press. 3rd impression.

Harvilahti, Lauri 1990: Jumalat, tammet ja laulut. – Dainojen henki. Latvian ja Liettuan kirjallisuudesta ja kulttuurista. Toim. Urpo Vento. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Henrikson, Alf 1993: Antiikin tarinoita 1–2. Porvoo: Werner Söderström Oy.

Katz, Brian P. 1995: Myths and Legends of China, Japan and India. [New York]: Metro Books.

New Larousse Encyclopedia of Mythology. Introduction by Robert Graves. London: The Hamlyn Publishing Group Ltd., 1993. 25th impression.

Paasio, Marja (toim.) 1985: Syntyjä syviä: vanhoja kansankertomuksia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pyhä raamattu.

Uusi Kalevala.

Westervelt, W. D. 1997: Myths and Legends of Hawai'i. Foreword by A. Grove Day. Honolulu: Mutual Publishing. 8th printing.

Pekka Nuottajärvi

Milja Piepposesta kunniajäsen

Kokouksessaan 16. marraskuuta 1999 Tampereen seudun sukututkimusseuran hallitus päätti kutsua kunniajäsenekseen Milja Piepposen vuoden 2000 alusta lähtien. Kunniajäsenyys julkistettiin Tampereen Sukututkimuspäivänä 15. tammikuuta 2000.

Milja Piepponen on vuodesta 1982 aina tämän vuoden alkuun saakka hoitanut Tampereen seudun sukututkimusseuran julkaisujen myyntitehtävää. Lisäksi hän on toiminut seuran hallituksen jäsenenä ja sihteerinä vuosina 1996–1999.

Milja Piepponen, jos kukaan, on kunniajäsenyyden ansainnut pitkäaikaisella, pyyteettömällä ja ahkeralla työllään seuramme hyväksi.

Onnittelumme koko jäsenistön puolesta!

Virpi Nissilä ja Johanna Kurela

Satakuntalaisia noitatarinoita

Euran Turajärven Poutalassa oli 1700-luvun puolivälissä emäntänä Maria Heikintytär Viinikkala (synt. 11.12.1711, kuoli 21.2.1759). Hän oli Kiukaisten Eurakosken Viinikkalan tytär. Hänen sukuunsa liittyy kaksi kertomusta noidista. Näistä äidinpuoleiseen sukuun liittyvä tarina perustuu tositapahtumiin kun taas isänpuoleiseen sukuun liittyvät kertomukset ovat kansantarinoita – joissa tosin on häivähdys totuutta mukana.

Paksusta eroon noituudella

Maria Heikintytär Viinikkalan äidinisän isänisä Klemetti Joosefinpoika mestattiin 1640-luvun alussa. Klemettiä syytettiin siitä, että hän oli noidan avulla surmannut julman isäpuolensa Markus Jaakonpoika Paksun.

Markus Paksu isännöi Viinikkalan taloa vuosina 1621–1636. Hänen tiedetään olleen säälimättömän epäinhimillinen sukulaisiaankin kohtaan.

Sadonkorjuun aikaan 1635 tuli Mäkelästä Yrjö Rekonpoika auttamaan Klemetti Viinikkalaa viljanleikkuussa. Tällöin Klemetti oli syvästi huolissaan valittanut Yrjölle, miten hänen isäpuolensa Markus Paksu oli raa'asti ajanut hänet ja hänen Liisa-vaimonsa pois tilalta.

Miehet pohtivat yhdessä tätä vakavaa ongelmaa. Lopulta Yrjö ehdotti, että tilanteen ratkaisemiseksi käännyttäisiin Lapin pitäjässä asuvan Elinanimisen noitavaimon puoleen. Noita järjestäisi asiat niin, että Markus Paksu sairastuisi ja suku pääsisi hänestä joksikin aikaa rauhaan.

Huojentunut Klemetti lupasi Yrjölle, joka asioisi noidan kanssa, härän ja lehmän lypsettäväksi vuoden ajaksi.

Yrjö kävi neuvottelemassa noidan kanssa, teki sopimuksen ja antoi palkkioksi omasta puolestaan kaksi kappaa herneitä ja Klemetin puolesta ruistynnyrin, leiviskän voita sekä läskiä ja lihaa.

Noidalle annetusta suuresta korvauksesta huolimatta mitään ei tapahtunut kahteen viikkoon. Markus Paksu oli edelleen yhtä häijy kuin aikaisemminkin, jollei suorastaan entistä ilkeämpi.

Tilanne kiristyi Viinikkalan tilalla niin, että Yrjön apua tuli anomaan Laihian Matti, joka oli Klemetin appi, ja Tuomas Martinpoika, joka oli Klemetin eno. Matti pyysi itkien Yrjöltä: "Mene Jumalan nimessä matkaan ja pyydä sitä eukkoa tekemään jotakin Markus Paksulle." Samalla hän lupasi antaa noidalle tynnyrin ruista. Tuomas puolestaan antoi noidalle vietäväksi neljä herneleipää.

Yrjö lähti uudelleen Lappiin noidan puheille. Noita ei ilahtunut lisäpalkkioista, vaan kiroili ja tiuskaisi kiivaasti: "Hittojako täällä yhtenään ramppaat!"

Uuden avunpyyntöreissun jälkeen Markus Paksu kuoli vuonna 1636.

Julman Markuksen kuolemasta helpottuneet viinikkalaiset eivät kuitenkaan ehtineet nauttia montakaan vuotta rauhoittuneesta tilanteesta, sillä viranomaiset saivat selville, ettei Markus Paksun kuolema ollut luonnollinen, vaan sukulaisten noituudesta johtuva.

Syytös oli vakava.

Tapahtumien kulkua käsiteltiin Euran käräjillä 5. maaliskuuta 1641 ja myöhemmin Turun hovioikeudessa. Tutkimusten jälkeen syytetyistä Yrjö, Klemetti ja Tuomas tuomittiin kuolemaan. Ainoastaan Laihian Mattia ei tuomittu, sillä noitakysymystä selviteltäessä hän vielä kuolinvuoteellaankin jyrkästi kiisti kaikki syytteet. Elina-noita oli tuomittu jo aikaisemmin Vehmaan kihlakunnassa.

Kesällä 1641 tuli Euraan Turun linnan vankilasta joukko profosseja eli piiskureita sekä pyöveli, ja niin miehet mestattiin.

Jälkinäytös esitettiin jo saman vuoden lopulla. Joulukuun 2. päivä 1641 haastettiin käräjille mestatun Klemetin vaimo Liisa. Vaaniin talon Matti-isäntä vaati häneltä korvauksia siitä, että oli majoittanut kesällä linnan väkeä ja pyövelin. Vaaniin Matin mielestä Liisan piti maksaa miehensä teilaajien kulut.

Rättäkitti noituu Yrjän sudeksi

Maria Heikintytär Viinikkalan isänpuoleinen suku oli alkujaan Mellilän Vähäperän Pytyltä. Tähän sukuun liittyy tarina Rättäkitti- tai Prättäkittinimisestä noidasta.

Rättäkitti oli Nousiaisten velhon tytär. Kun Mellilän Mannisten kylän Tepon nuori isäntä oli Turussa käydessään nähnyt Aurajoen sillalta joella venettä soutavan neidon, ajatteli hän ihastuneena: "Tuon tytön ottaisin emännäkseni." Samassa ihana neito seisoikin jo hänen vieressään ja sanoi: "Tässä minä olen." Näin Rättäkitistä tuli Tepon emäntä.

Pytyn talosta oli varastettu tavaraa. Eri tarinoiden mukaan talosta oli hävinnyt joko rahaa, sormus, pikari tai seitsenhaarainen kynttilänjalka. Pytyn emäntä oli varkaudesta raivoissaan ja meni pyytämään Rättäkittiä noitumaan varkaan sudeksi.

Noita kysyi, noidutaanko sittenkin, vaikka varas olisi sukua. "Vaikka olisi oma poikani", vastasi tuohtunut emäntä. Varas loitsuttiin, ja niin muuttui Pytyn poika Yrjä sudeksi.

Toisen tarinan mukaan Pytyn emäntä oli vihainen Yrjäpojalleen, koska tämä oli kovin jumalinen. Rättäkitti yritti emännän vaatimuksesta noitua Yrjän, mutta se ei onnistunut, sillä Yrjä siunasi itsensä aina aamuisin. Rättäkitti neuvoi emäntää pistämään Yrjän sängyn oljet tuleen ennen kuin poika herää ja ehtii siunata itsensä. Emäntä teki niin, ja tulipalosta säikähtynyt Yrjä hyppäsi vuoteesta, kirosi ja huoneesta lähdettyään muuttui sudeksi ja juoksi metsään.

Sudenhahmoiselle Yrjälle jäi ihmisen ominaisuuksia. Hän näki ihmisen kuvan juodessaan vettä lähteestä ja hänen oli koko ajan pysyttävä tuulen alapuolella, etteivät muut sudet olisi haistaneet, että hän on ihminen.

Yrjä eli yhdeksän suden laumassa, missä kukin susi hankki vuorollaan ruokaa. Eräänä jouluaattona oli Yrjän vuoro. Sattui olemaan kova pakkanen eikä metsän eläimiä ollut liikkeellä. Yrjä meni kotinsa pihalle odottamaan, kun-

... paikalle sattui liian aikaisin palvelustyttö...

nes hänen äitinsä tuli noutamaan aitasta lihaa. Kun äiti lähti aitasta, oli susi odottamassa aitan kynnyksellä hampaat irvessä. Emäntä arveli suden olevan hänen poikansa ja heitti kylmäverisesti sille sian reiden.

Myöhemmin Yrjä kertoi, että sudet olisivat syöneet hänet, ellei lihaa olisi löytynyt. Muinakin jouluina hän kävi kotona ja sai äidiltään lihaa ja leipää.

Kerran Yrjä etsi taas saalista metsästä, muttei löytänyt mitään. Niinpä hän lähti kotiinsa, mutta löysi ainoastaan kissan saunan ikkunalta. Kissan liha oli sitkeää ja tästä sai alkunsa sanonta "sitkeää kuin kissan liha", sillä "Pytyn poika sen tiesi, kun oli itse syönyt".

Yrjä eli seitsemän tai yhdeksän vuotta sutena. Sen jälkeen hänen piti itsestään muuttua ihmiseksi, mutta sitä ei kukaan saanut nähdä. Määräaikana hän meni lammaspihat-

toon riisumaan suden pukua. Paikalle sattui liian aikaisin palvelustyttö, ja niin jäi Yrjälle korttelin pituinen häntä. Istuessa siihen koski niin, että Yrjän piti kiljaista, ja niinpä Pytyn saunan penkissä kerrotaan olleen reikä tämän hännäntyngän vuoksi.

Tähän kansantarinaan liittyy kiinnostava, tosi yksityiskohta. Johtuneeko se sitten tämän onnettoman Yrjän tarinasta tai sattumasta, mutta Pytyn talossa ei ole koskaan – ei ainakaan 1540-luvun jälkeen – kastettu poikaa Yrjäksi tai Yrjöksi, vaikka nimi on paikkakunnalla ollut käytössä.

Lähteet

Ikola, Niilo: Rättäkitti. Loimaalainen noitatarina. Satakunta. Kotiseutututkimuksia II. Vammala 1928, sivut 90 –96.

Koivisto, Olavi: Euran, Honkilahden ja Kiukaisten historia I. Vammala 1966, sivut 404, 408–409.

Nenonen, Marko – Kervinen, Timo: Synnin palkka on kuolema. Suomalaiset noidat ja noitavainot 1500–1700-luvulla. Keuruu 1994, sivut 94–95.

Suomen asutuksen yleisluettelo, Eura.

Verho, Timo: Mellilän ja Metsämaan talonpoikaissuvut. Loimaa 1991, sivut 20–25, 100, 106.

Välimäki, Anja – Oras, Johanna: Prättäkitti. Mannisten Tepon outo emäntä. Loimaa 1999.

Kuvat: Johanna Kurela

Johanna Kurela

Hallituksessa muutoksia

Marjatta Rintalasta seuran uusi sihteeri

Maaliskuun vuosikokouksessa sihteeri vaihtui jälleen. Maisteri Minna Savola, joka ehti toimia Milja Piepposen jälkeen sihteerinä vain yhden vuoden, pyysi kokoukselta vapautusta sihteerin toimesta, sillä hän ei enää ehtinyt hoitaa sitä toivomallaan tavalla vaativammaksi muuttuneiden työtehtäviensä ja jatko-opiskelunsa takia.

Vuosikokouksessa valittu uusi hallitus valitsi keskuudestaan seuran uudeksi sihteeriksi Marjatta Rintalan. Marjatta on toiminut sukututkimusseurassamme jo pitkään; hän on mm. ollut 1980-luvulla Orpanan puhtaaksikirjoittaja.

Hallituksen puheenjohtajana jatkaa vielä tämän kauden ajan Pekka Nuottajärvi. Muissa tehtävissään jatkavat Virpi Nissilä (varapuheenjohtaja), Eino Koskinen (vastuualanaan ohjelma-asiat), Ari Vesola (retket) ja Johanna Kurela (julkaisut). Seuran rahastonhoitajana on toiminut vuoden 2000 alusta lähtien Pirkko Laine.

Jäsenkokouksessa 28. maaliskuuta seuran uusi sihteeri Marjatta Rintala (oikealla) ojensi kukkia edeltäjälleen Minna Savolalle.

Kuva: Pekka Nuottajärvi

Sisältö

Pekka Nuottajärvi: Puheenjohtajan palsta 1

Johanna Kurela: Kuvankäsittelykurssi täyttyi jo juhannuksena – Seuraava kurssi on loka–marraskuun vaihteessa 2

In memoriam 3

Pekka Nuottajärvi: Suruviesti saavutti sukututkijat – Seuran ensimmäinen puheenjohtaja on kuollut 3

Ari Vesola: Kevätretkellä Suomen Turussa 4

Hiukan tilastotietoa – kevään esitelmät kuulijamäärineen 6

Johanna Kurela: Kokoustilaongelma on hellittänyt – Kevätkaudella ei jäsenilloissa ruuhkia 7

Pekka Sillanpää: Luterilaisuuden vakiintuminen Ruotsi-Suomessa 8

Johanna Kurela: Tietovarkaudet ovat vakava ongelma – Missä kulkee varkauden ja lainaamisen raja? 16

Eino Koskinen: Meidän lasten ja naapurin kakaroiden leikit 18

Johanna Kurela ja Pekka Nuottajärvi: Viirit liehuvat kiitosta 21

Pekka Nuottajärvi: HisKi on hyvä renki, mutta huono isäntä 22

Johanna Kurela: Ihmisen jumalainen alkuperä – Ihmiskunnan synty eri mytologioiden mukaan 23

Pekka Nuottajärvi: Milja Piepposesta kunniajäsen 25

Virpi Nissilä ja Johanna Kurela: Satakuntalaisia noitatarinoita 26

Johanna Kurela: Hallituksessa muutoksia – Marjatta Rintalasta seuran uusi sihteeri 28